

VII,
B. 36062,
9.

36062, VII, B, g.

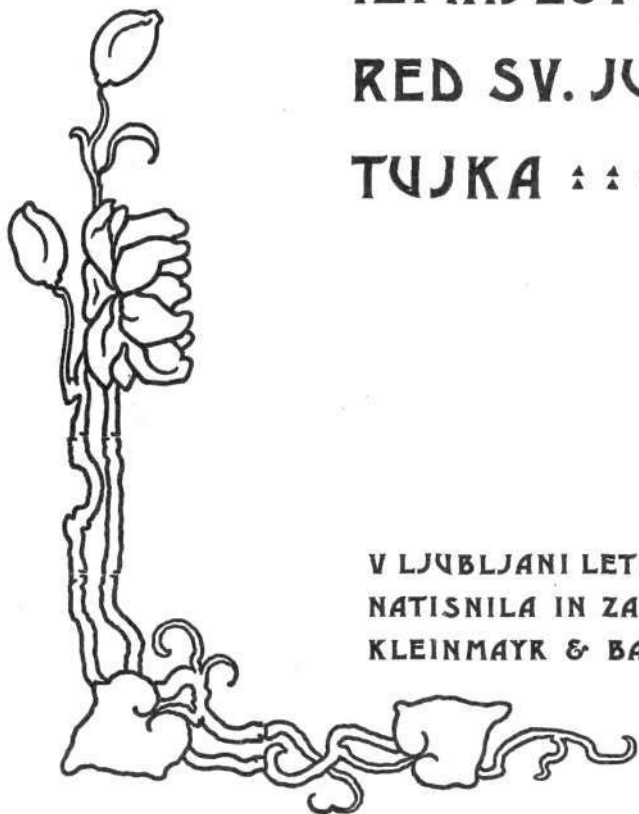
36062, VII, B, g.

36062, VII, B, g
A. AŠKERC

J. B. S.

IZMAJLOV ▲▲▲▲
RED SV. JURJA
TUJKA ▲▲▲▲▲

V LJUBLJANI LETA 1900.
NATISNILA IN ZALOŽILA
KLEINMAYR & BAMBERG

A. AŠKERC

IZMAJLOV

RED SV. JURJA

TUJKA

V LJUBLJANI LETA 1900.
NATISNILA IN ZALOŽILA
KLEINMAYR & BAMBERG

Vse pravice si pridržuje avtor.
Rokopisno razmnoževanje prepovedano.

IZMAJLOV

OSEBE.

Grof Fjodor Andrejevič **Izmajlov**, ruski
dragonski polkovnik

Grofica **Vanda**, njegova žena

Knez **Zagorski**, vlastelin

Kneginja **Zagorska**

Kazimir pl. **Kozakiewicz**, privatnik

Kvasov, stotnik

pl. **Borowski**, nadporočnik

Izak **Edelstein**, starinar, menjač,
posojevalec denarja itd.

Sara, njegova žena

Ester } njiju hčeri
Judit }

Suchy, krojač

Aron **Morgenrot**, mešetar

Kuzmá, sluga } pri Izmajlovih
Vera, hišna }

Študent

Vojak, meščani in plemiči.

Godí se v Varšavi. Čas: polpretekli.

Ideja tej drami je zajeta deloma iz neke novelete drja.
Iv. Tavčarja. Glej njegove zbrane «Povesti», zv. II., str. 195.!

PRVO DEJANJE.

(Elegantno opravljen salon. V ozadju na sredi dvojnata, na desni in na levi navadna vrata. Na levi velikih vrat kredenca, na desni omara s knjigami. Na levi proti ospredju zakurjen kamin. Na kaminu stoječa ura, na vsaki strani po jeden srebrn svečnik. Nad kaminom veliko zrcalo. Salon je pogrnen z bogatimi preprogami. Na sredi sobe ovalna miza, okoli nje fotelji. Na desni, proti ospredju pisalna miza, na kateri stojita tudi polkovnikova in Vandina fotografija v kabinetnem formatu. Po vseh stenah visé oljnate slike v pozlačenih okvirjih. S stropa visi pozlačen lesteneč. Popoludne proti večeru.)

Vanda, dvajsetletna blondinka, oblečena v sprejemno obleko, sedi v gugalnem stolu poleg kamina in pregleduje akvarelski album, ki ji ga je prinesel pokazat približno 28letni, vedno po najnovejši modi oblečeni, na fotelju poleg nje (Vande) sedeči **Kozakiewicz**.

Vanda. Ah, kako dražestno! Vi ste slikar, umetnik! Zakaj ne pošljete svojih slik na kako razstavo? Tu v Varšavi, Peterburgu, v Krakovu, na Dunaju ali v Parizu bi vzbujale vaše slike pozornost!

Kozakiewicz. O, kako me hvalite, premilostiva grofica! To so vendar še le samo diletantski poskusi! Da je človek popolen umetnik, zato treba vendar nekoliko več! Jaz delam to tako za

privatno zabavo... Risal sem že kot dijak rad. Morebiti bi bil postal iz mene sčasom res kak drugi Matejko ali Siemiradzki, pa oče in mati sta mi, žalibog, pomrla, ko sem jedva dovršil realko. Moral sem prevzeti tisto gospodarstvo z viloj vred, ki ste jo videli té dni... In sedaj — zbogom, umetnost, zbogom, Monakov, Pariz in Rim! Proza življenja mi je polomila umetniške perotnice, in pofiltril sem se, kakor vidite. (Si igra z monokljem.)

Vanda. Saj ni res, kar pravite, gospod pl. Kozakiewicz! Vi ste idealen človek! (Zagleda se v posamezne slike. Kozakiewicz pa gleda Vando.) Ah, ah! To-le je pa nekak mlin — mlin na veter!... In to-le, haha, poljski Jud! Izvrstno! (Lista dalje.)... Konj!... Varšavska ulica!... Katedrala!... Kmečko dekle!... Kako lepo!... Kaj pa to? O vi, vi! (Mu zažuga s kazalcem.) Gola ženska! Take reči slikate, vi?!... To-le je pa vaša vila! Dà, dà! Nad vhodom balkon. Okna se svetijo v večerni zarji. Za viloj park. Pred velikimi vrati dremlje vaš lovski pes. Po nebu plavajo oblaki... Ah, to morate poslati na kako razstavo!

Kozakiewicz. Dalje, dalje! Morebiti zagledate še kaj boljšega!

Vanda. Step! Kako poetično!... Naša krasna Visla! Kako se leskečejo solnčni žarki po valovih! Po sredi plava parobrod. Črn dim se vali iz njegovega dimnika. Na obrežju stoje ribiči v svojih malih čolnih in izpirajo mreže... To-le je pa naše gledišče!... Apropos! Ali vi ljubite gledišče, gospod pl. Kozakiewicz?

Kozakiewicz. Pa kako! Saj me vidite vsak večer v loži! To se pravi — v gledišču sem vsakokrat, kadar je opera, opereta, kak balet, ali kaj takega. Dram pa ne maram!

Vanda. In zakaj ne dram, tragedij?

Kozakiewicz. Zakaj ne dram? Vidite, grofica Vanda, jaz mislim tako-le! Kdor ima oči, vidi že v resničnem življenju dovolj dram in pretresujočih tragedij, če jih le hoče videti. V gledišču pa hočem pozabiti na vsakdanjost, hočem se povzdigniti v neke idealne višave . . . In v te višave me pred vsem dvigne glasbenik v operi ali pa tudi kak spreten komik, ki me s svojimi drastičnimi prizori in dovtipi primora, da se mu smejem od srca! (Nekoliko tiše, z gourmandskim izrazom na licu, smehlja se.) Posebno pa imam rad, če igra v kaki veseli igri moško vlogo kaka prav lepa, mlada igralka v pikantnem tricotu! (Tleskne s palcem in sredincem. Vanda mu zapreti molčé z rokoj.) Za resne drame mi pa ni! Šekspir mi je že preresen! Ibsen pa je za moj želodec naravnost grozen! Nekoč sem bil šel gledat njegove «Strahove», potem pa vso noč nisem očesa zatisnil! (Vanda se smehlja.) Jaz mislim, da ima gledišče edini namen, da nas zabava! S tistimi pro — pardon, skoro bi bil rekel «prokletimi» — problemi, naj si belijo glave plešasti filozofi! Jaz ljubim le veselo življenje, ljubim dovtip, smeh, šalo in humor . . . (Si natakne monokelj na desno oko.)

Vanda. Glejte, midva sva oba enih mislij! Čudno, čudno! Vse vaše nazore podpišem z obema rokama! Pa res, kaj bi se dolgočasili ob

tistih družabnih problemih, ki jih nekateri črnogledi pesniki vlačijo na oder!

Kozakiewicz. To me veseli, da se tako strinjava v nazorih!

Vanda. Res, popolnoma se strinjava!

Kozakiewicz. Ali ljubite tudi glasbo in petje, premilostiva?

Vanda. Oh, pa kako! Veste, ljubim pa samo veselo, poskočno glasbo, ki izraža življensko radost, slast in sladko strast!

Kozakiewicz. Čisto moj okus! Čudno, čudno, kako sta si najini duši sorodni!

Vanda. Dà, dà! Kako sva si podobna!

Kozakiewicz (z nekim posebnim poudarkom). V operi imam jaz najrajši tiste partije, ki izražajo erotična čuvstva, tisto vročo, strasti polno ljubezen!

Vanda (naglo). Jaz tudi, jaz tudi! ... (Nekoliko v zadregi.) To se pravi ... hm, da ... veselo glasbo ljubim ... da, da, veselo ... Najini okusi so povsem enaki ...

Kozakiewicz (tudi naglo). Pač menda zato, ker sva še oba mlada! (Se smeje.)

Vanda. Dà, dà!

Kozakiewicz. Apropos! V načrtu imam neko kompozicijo za — balet! Dovolil si bom, ako boste hoteli, da vam jo enkrat pokažem ter vam zaigram par strani na klavirju.

Vanda. Ali res?! Torej tudi skladatelj ste! Ah, zdaj vem, zakaj imate tako lep klavir v svojem salonu!

Kozakiewicz. Pa igrali še niste na njem! Ali bi vas smel prositi, da bi prišli skoro k meni? Igrala bi morda čveteroročno; to je lepše.

Vanda. Da, čveteroročno bova igrala!

Kozakiewicz. Prosim lepo! (Sname si monokelj.)

Vanda. Ali ste tudi pesnik? Kdo vé, kdo vé...

Kozakiewicz. Ne! To pa nisem! V vsem svojem življenju sem bil zagrešil samo eno lirsko pesem — pa ni bila za nič. Haha!

Vanda (se je spet zagledala v album). Pa tu-le je še veliko listov in skic!... Ah, kaj pa je to?... O, vi! To sem *jaz*!

Kozakiewicz. To se pravi: vaš portret je to, ali bi vsaj imel biti! Oprostite, da sem vas tako slabo zadel!

Vanda. Zakaj slabo?

Kozakiewicz. No, vi ste v resnici mnogo lepša, nego kaže ta-le akvarel! Oprostite! Portreti se mi nočejo tako posrečiti.

Vanda. Pa, kako, da ste se lotili ravno *moje* podobe?

Kozakiewicz. O, kakšno čudno vprašanje! — Mislite, da si izbira umetnik svoje snovi samo slučajno? Pravi umetnik — kar sicer jaz nisem! — ustvarja to, kar mu je najbližje, upodablja to, česar mu je polna njegova duša, kar napolnjuje tako-rekoč vse njegovo bistvo!

Vanda. Nò... in jaz «napolnjujem» morda vašo dušo? Ah, kako skrivnostno govorite vi danes, Kazimir!

Kozakiewicz. (Strastno.) Vanda, Vanda! Grofica Vanda, ne mučite me! Ne šalite se z menoj! Kateri ženski obraz bi mogel bolj zanimati vso mojo fantazijo nego vaš?! — Odkar ste prišli v Varšavo, izza teh treh let, suče se moja duša okoli vaše svetle podobe, kakor se suče zemlja okoli svojega solca . . .

Vanda. To mi je nekaj novega! Kaj mi pravite! (Vznemirjena.)

Kozakiewicz. Nikar se ne zatajajte tako, in nikar ne zatajajte mene! (Odmor.) To jesen, veste, na tistem izletu po Visli, ko sem imel prvikrat srečo in čast govoriti z vami na parobrodu in prebiti nekaj ur v vaši družbi . . . veste, grofica Vanda, takrat se je vtisnila vaša divna podoba v mojo dušo . . . In zadnjič, ko sta bila z gospodom soprogom počastila mojo vilo in mene z obiskom, sem se popolnoma — zaljubil v vas. Oprostite, da rabim to konvencionalno frazo!

Vanda. Ali — midva sva si vendar v sorodstvu! Sami ste to omenili zadnjič vpričo mojega moža!

Kozakiewicz. Istina! . . . In glejte, grofica Vanda, pregledaval in študiral sem že naš rodovnik, prečital sem že vse tiste rodoslovne listine — in veste, do kakšnega zaključka sem dospel?

Vanda. Do kakšnega?

Kozakiewicz. Da mi tisto najino sorodstvo nikakor ne brani — vas ljubiti!

Vanda (veselo vznemirjena in radovedna). Kako sva si torej v sorodstvu? Povejte, povejte!

Kozakiewicz. Daljno sorodstvo je to!... Vaša stara mati in moja stara mati sta si bili sestričini! Haha! Nò, zanimivo sorodstvo, kaj ne da? Vidite, to je takšno sorodstvo, ki niti v cerkvenem, niti v državnem zakonu nima svojega imena! Le zaradi lepšega bi se dalo reči, da sem vaš bratranec ali nekaj takega. Tako sem bil rekel tudi vašemu soprogu.

Vanda (vesela). Ali res — ali je res tako?!

Kozakiewicz. Živa resnica! O priliki vam to dokažem iz aktov.

Vanda. Taka je ta stvar?

Kozakiewicz. Dà!.. Vanda! (mehko) Vaše oči so mi že večkrat povedale, da vam nisem nevšeč... Rešite me sedaj-le vseh dvomov in povejte mi, če me ljubite! Jaz vas ljubim že davno! (Hoče poklekniti pred njo, pa ona mu to nežno zabranjuje. Kozakiewicz ji poljublja roko.)

Vanda (ga poljubi na čelo). Ljubim te, Kazimir! Tudi jaz te že dolgo ljubim. Ali pa ni to greh? Moj Bog — jaz sem omožena!... Greh je, kar delam in govorim!... Ali ljubim te vendar...

Kozakiewicz. Hvala ti! (Kratek odmor. Vstane ginjen in korakne parkrat po sobi brišoč si z robcem vroče čelo. Potem se spet povrne k Vandí.) Danes sem slišal praviti, da utegne biti grof Izmajlov premeščen! Ali je to res? — Za-me bi bil to strašen udarec!

Vanda (nekoliko vznemirjena.) Da, da! Prav verjetno je, da pojdemo od tod! Žalibog! Jaz bi šla jako *nerada* iz Varšave!

Kozakiewicz (skrivnostno). Ker že govoriva o premeščenju, naj ti izdam neko tajnost!

Vanda (sila radovedna). Tajnost?!

Kozakiewicz. Da! — Soareja, na katero vaju vabi drevi knez Zagorski, bo veljala pravzaprav grofu Izmajlovu ... (se popravi) ... no, da, vama na čast! Knez Zagorski že tudi vé, da otide tvoj mož v boj, pa mu priredi sijajen «valete» ...

Vanda (veselo iznenadejana). Ali res?!

Kozakiewicz. Da! To sem izvedel izza kulis ... Pa nikar ne pravi tega grofu!

Vanda. Ne bom ... (Odmor.) Sicer pa mora biti Izmajlov vsak čas domá. (Nekoliko v zadregi.) No, pa saj vé, da si nameraval danes priti k nama ...

Kozakiewicz. Seveda vé! Saj me je sam prosil, da naj mu prinesem danes ta-le album pokazat! Zato ga tudi počakam tukaj ... Toda Vanda — jutri me počastiš ti v moji vili, kaj ne da? Prideš?

Vanda (se bori sama s seboj in se obotavlja nekoliko). Pridem, jutri popoludne pridem ... Moraš mi razkazati vse znamenitosti svoje vile in pa tiste zanimive zbirke, tiste fotografije, tiste preproge in tisto orožje — vse tisto, kar si bil prinesel lani s seboj iz orient! (Zunaj se začujejo koraki.) Moj mož!

Izmajlov (približno 45leten mož, aristokrat od glave do nog. Srednje rasti. Videti mu je, da je že veliko živel. Lasje so mu na sencih že osiveli. Vstopi). A! Gospod pl. Kozakiewicz! Klanjam se! (Mu seže v roko.)

Kozakiewicz. Ravnokar sem prišel. (Se mu priklanja.)

Vanda. Veš, gospod bratranec Kozakiewicz je že hotel oditi, ker te tako dolgo ni bilo! Komaj

sem ga pridržala! Prinesel je pokazat svoje krasne akvarelske študije, ki si jih hotel danes videti.

Izmajlov. Kako ste ljubeznivi, da ste mi prinesli album. Hvala vam! Oprostite, da ste morali tako dolgo čakati! Imam posla čez glavo... (Zamisli se.) Drevi je pri knezu Zagorskem soareja. Knez in kneginja sta danes že v drugič poslala povabilo. Seveda moramo iti mi vsi trije. Vi pač počakate do drevi, da pojdemo vsi skupaj, kaj ne da?

Vanda. Seveda morate počakati!

Kozakiewicz. Oprostite, ne morem! Moja vila ni tako blizu. Sam sem gospodar. Imam še posla doma. In — saj za soarejo še oblečen nisem! Sedaj moram pač iti domov, pa pridem zvečer po vaju, ako smem, ako vama drago, gospod grof in milostiva gospa grofica!

Izmajlov. Prosim, pridite za gotovo — ob sedmih! Moja žena, vaša sestričina, zmerom sanjari o vaših slikah. (Pogleda Vando po strani.)

Kozakiewicz. Torej — oprostite! Zbogom, do svidenja!

Izmajlov. Do svidenja!

Vanda. Adieu!

(Kozakiewicz poljubi Vandi roko in jo na skrivaj pomenljivo pogleda; Izmajlovu seže v roko in otide.)

Izmajlov (vzame z mize Kozakiewiczzeve slike in jih ogleduje površno). Ne zameri, Vanda, da me tako dolgo ni bilo domov! Bil sem v vojašnici in potem smo imeli s častniki še važno posvetovanje. Saj veš, proti koncu leta se povsod kopičijo skrbi!

Pa še sedaj-le ne morem biti takoj dalje časa v tvoji družbi. Pride ordonanca; naročil sem, naj pride vojak takoj za menoj po ukaze... Oprosti, imam mu nekaj napisati... Sitne stvari!

Vanda (ga poljubi). Ah, ne daj se motiti, Fedja! Vem, da si sila vesten častnik in poveljnik. Razumem, da imaš velike dolžnosti in veliko odgovornost. (Nekoliko otožna.) Zato ti nekoliko odpuščam, če me včasih *zanemarjaš!*

Izmajlov (jo poljubi na čelo). Samo četrť ure, pa sem pri tebi!

Vanda (odhajaje). No, jaz pa se tačas oblečem za soarejo. (Otide na levo v svoj budoar.)

Izmajlov (sleče rokavice, sede za pisalno mizo, si prižge cigaro in začne pisati. Črez nekaj trenutkov vstopi skozi srednja vrata, ki mu jih je sluga odprl, vojak. Vojak salutira in čaka molče pri vratih).

Izmajlov. Tako .. Naravnost gospodu majorju!

Vojak (salutira in otide).

Izmajlov. (Sam. Podpre glavo, zamišljen. Vzdihne.) Torej v boj — na Kavkaz! To je življenje!... In tovariši me baje zavidajo! Ha-ha! Zaradi moje žene me zavidajo! Pravijo, da je najlepša v vsej Varšavi. Zato me imajo za najsrečnejšega človeka na svetu ali vsaj na Ruskem! (Vzame v roko ženino fotografijo in jo ogleduje.) Vrag vedi, kaj je na tej demonski Poljakinji! Tri leta sva že poročena, pa sem še danes zaljubljen v njo kakor takrat, ko sem lazil za njoj po mestnem parku... Zato pa vse doseže pri meni, kar hoče! Ali se ji morem ustaviti, kadar me pogleda s tistimi čudovitimi očmi?! Slep

sem in zato ne vidim več, kam dirjam. Jaz sploh ne vem, česa ne bi storil *njej* na ljubo? (Vstane in se zamisli...) *Pa, ta Kozakiewicz!*... Ali mu morda ne zaupam preveč? — Ali mu ne dopada morda preveč moja žena? ... Ne, ne! — Saj je njen — bratranec! ...

Sluga (vstopi). Vaše blagorodje, nekdo čaka zunaj! (Postavi na mizo luč.)

Izmajlov. Naj vstopi ta «nekdo»! (Sluga otide.)

Suchy. (Nomen — omen. Navaden krojaški tip. Z globokim poklonom.) Oprostite, gospod grof, da sem prišel sedaj, zvečer k vam, ko se prav za prav ne spodobi obiske opravljati! Pa slišal sem, da vas utegnejo v kratkem prestaviti iz Varšave... Ali bi vas smel prositi, da bi prečitali ta-le račun? (Mu izroči račun.) Časi so slabi. Zaslužiš toliko, da se preživiš... (Si odkašlja.) Uniforme, ki sem vam jih bil naredil lani, so bile sila drage. Obleko za premilostivo gospo grofico pa sem moral naročiti naravnost iz Pariza! In sobolji kožuh, ki ga je premilostiva naročila pri meni to zimo, je naj-finejši, ki sem ga mogel dobiti v Peterburgu!... Imejte usmiljenje z menoj, vaše visokorodje!

Izmajlov. Bodite brez vse skrbi, gospod Suchy! V kratkem dobite vse.

Suchy (odhaja globoko se klanjaje).

Izmajlov. (Sam. Pozvoni.)

Hišna (30letna, prijazne vnanjosti). Na službo, vaše visokorodje!

Izmajlov. Ali je gospa grofica še v svoji sobi?

Hišna. Premilostiva se pripravljajo za soarejo. Frizerka je pri njih. (Diskretno.) Tu-le pred vrati čaka neki Jud!

Izmajlov. (Zase: Aha!) Naj vstopi mož!

Hišna (otide).

Morgenrot. (Suh, črnobradat človek, s tistimi tipično judovskimi dolgimi kodri ob sencih. Srednje postave, oblečen civilno. Nosí visoke škornje. Jecljá močno.) Gospod grof! V časnikih sem či-čital, da otidete že ta teden iz Varšave. Pa sem kar iz ka-kavarne pri-tekel k vam. Oprostite, ker bi se ne spodobilo priti ob tem času! . . . (Si odkašlja.) Je-jehova (pogleda kvišku) je svet ta-tako vstvaril, da brez denarja ni nič — pra-prav nič, gospod grof! Še ši-šivanke ne dobite brez kopejke, še ci-cigarete ne! Kako-li bi zastonj dobili takšnega konja, ka-kakršnega sem bil ku-kupil za vašo premilostivo gospo soprogo na se-sejmu v Vilni! Na preroku Ha-Habakuku vam prisezam, da sem bil dal zanj poštenih dva tisoč rubljev! In kakšen konj je bil to! Ko iz bro-brona vlit! Pradedje njegovi so gotovo ska-skakali po ara-rabskih planjavah. To je rasa, ra-rasa, vam pravim! Kar zaljubil sem se bil v ži-žival. Živa re-resnica! Resnica je pa tudi, da Aron Morgenrot krvavo po-potrebuje tistih dva tisoč ru-rubljev z obrestmi vred! . . .

Izmajlov. Ne bodi siten, Aron! Ali sem že izgubil kredit pri tebi?

Morgenrot (naglo). Ka-kaj bi se bal, vaše visokorodje, kaj bi se ba-bal?! Pa, če vas kam

premestijo — Bog ve kam tja onkraj Mo-Moskve z vašim polkom vred . . . Oh! . . .

Izmajlov. Vse poplašam! Obresti za eno leto sem ti že plačal, kajneda?

Morgenrot. Ali jaz bi rad sedaj tudi ka-ka-pital! Oh, oh, če vas predstavijo kam v Si-Sibirijo!

Izmajlov. Ne boj se! Ne boj se!

Morgenrot. Priporočam se! (Odhaja ves potr, se klanjaje.)

Izmajlov. (Sam.) Ta sodrga manihejska! Kakor pijavke se obešajo po mojem telesu! Kako se jih otresem? Kje naj vzamem denarja? . . . O, ti nesrečna Vanda! (Zgrudi se mehanično v fotelj, zamišljen. Kratek odmor.)

Vanda (opravljena za plesno soarejo vstopi z elastičnimi koraki, vesela.) Dober večer, Fedja! (Ga poljubi.)

Izmajlov (jo sprejme uljudno in ljubeznivo, ali ipak resno in nekako raztreseno se oziraje.) Bog te živi!

Vanda. Kaj ti je? (Gleda ga zaljubljeno vprašujoče.)

Izmajlov (gledaje v stran). Nič!

Vanda. Nič? Res nič?

Izmajlov (pol resno pol ljubeznivo. Z vzdihom). Sama veš, kaj mi je, *kako* mi je, ljuba moja Vanda! Ravno sedaj-le sem trpel zaradi tebe. Boril sem se s filistri in plebejci, da more moja Vanda imenitno živeti, ker jo imam rad!

Vanda. Ti si že nekaj tednov sem nekako čuden, nekako resen, čisto po rusko si resen in takisto melanholičen! Jaz te ne razumem več prav!

Izmajlov. Ker me *nočeš* razumeti!

Vanda (sede k njemu na kanapé.) Misliš? ... Mogoče! ... Ah, že vem! Tisti najini majhni dolgovi ti ne dajo miru! Ti si tako tenkovesten človek, Fedja! (Ga prime za podbradek in ga poljubi na usta.)

Izmajlov (nežno). Kako te ljubim! Ta moja ljubezen utegne biti še moja poguba. (Se zamisli.)

Vanda. Bodi vendar vesel in dobre volje! Ah, vi moški ste včasih strahovito dolgočasni! Poglobite in zakopljete se v kako misel, v kak problem —

Izmajlov (ji seže v besedo). V *finančni* problem n. pr.! —

Vanda — poglobite se v kak tēma in potem ste preklicano suhoparni; izgubite takorekoč dotiko z življenjem in niste za nobeno praktično rabo! Ej, me ženske smo pa bolj solnčna stran življenja! Jaz n. pr. kar ne morem prenašati resnih obrazov okoli sebe. Vedro srce, vedro lice! To je moja deviza! ... Tiste denarne skrbi! Fej! Filisterska reč — denar.

Izmajlov. Denar — dober sluga, trd gospodar!

Vanda. No, meni je denar sluga!

Izmajlov. (Počasi, resno, s povdarkom.) Meni pa krut gospodar!

Vanda (mahne z rokoj po zraku). Ah, kaj! (Za trenutek resna, pa spet razposajeno vesela.) Fedorček! Ali si že pozabil, kaj bo nocej? Kako se že veselim te soareje! Knez Zagorski je res pravi kavalir! Pri njem mi še ni bilo nikoli dolgčas. Vselej skrbi za to, da se gostje izborna zabavajo. Danes nas baje iznenadi z nečim posebnim!

Izmajlov (pikro). Da, da! Knez Zagorski — ta ima denar! Kjer je zlato, tam je sreča! Kaj ne, Vanda?

Vanda (naivno). No, seveda!... In svoje Poljake bom spet videla tam! To so ti bolj živahni ljudje nego vi, Rusi!

Izmajlov. I, kako pa! Saj me bo veselilo, če se boš zabavala... Gospod pl. Kozakiewicz bo tudi tam!

Vanda (mu pogleda v oči). Ali si ljubosumen, Fedorček?

Izmajlov. Ah, kaj še! Saj je vendar tvoj bratranec, ali nekaj takega — no!

Vanda. Saj ne pojdem sama! Brez tebe ne pojdem! Kaj ne, da ne?

Izmajlov. Samo *tebi* na ljubo pojdem, samo *tebi* na ljubo! Vžival bom, ko te bom videl srečno. Jaz sam seveda nisem nocoj prav nič razpoložen za *bal* (Odmor.) Kozakiewicz vendar ne pozabi priti po naju...

Vanda. (Dobre volje.) O gotovo ne! Saj si slišal, kaj je rekel... Originalen fant je to! Veš, imam ga rada. Pa ti ni treba misliti kaj nepotrebega! —

Sluga (vstopi). Gospod pl Kozakiewicz! (Otide.)

Izmajlov in Vanda (vstaneta).

Kozakiewicz (vstopi). Oprostite, da sem se nekoliko zakasnil! Klanjam se! (Poljubi Vandi roko in seže Izmajlovu v roko.)

Izmajlov in Vanda (skoro zajedno). Dobro došli! (Vsi trije posedejo na fotelje okoli mize.)

Kozakiewicz. Oprostite, gospod grof, ali je res, da mislite ostaviti našo Varšavo? Slišal sem to neprijetno novico že iz dveh, treh ust. (Prilizljivo.) Ni še dolgo, kar sem imel čast in srečo, seznaniti se z vami, pa brez hlimbe moram reči, da sem dosedaj spoznal še malo tako duhovitih in ljubeznivih ruskih častnikov, kakor ste vi, gospod polkovnik! Vse hvali vašo točnost, vestnost in ljudomilost. In, če bi vas premestili odtod, jaz bi izgubil v vas najboljšega družabnika.

Izmajlov. Bržčas ne bom dolgo hodil po lepih varšavskih ulicah! Ukaza sicer še nimam v rokah, pa izvedel sem to iz Peterburga iz verodostojnega vira. Danes ali jutri, ta teden — v par dneh se odloči moja usoda. Potrebujetejo me na Kavkazu, na armenski meji, kjer so nastali neki nemiri. Tudi meni bo žal, če se bom moral ločiti od Varšave in od tukajšnjih prijateljev! Pa, kaj hočemo? Treba slušati carjev ukaz.

Kozakiewicz. Škoda! — No h knezu Zagorskemu vendar še pojdemo nocoj, kaj ne da? (Si briše monokelj.)

Izmajlov in Vanda (zaporedoma). Seveda, seveda! . . .

Vanda. Pa čašico čaja morebiti poprej, gospod pl. Kozakiewicz? Prosim, pojdimo v obednico. (Vsi trije vstanejo in gredo skozi vrata na desno. Kozakiewicz vodi Vando.)

(Iz desnih vrat pride hišna. V tem trenutku potrka nekdo na srednjih vratih in takoj tudi *vstopi*.)

Edelstein. (Izak Edelstein je šestdesetleten Jud z dolgoj svojo bradoj, krivim nosom in s tistimi značilnimi

dolgimi kodri ob sencih. Oblečen je v kaftan, obut v visoke črevlje; v rokah ima črno kapico. Ker je močno gluhi, nastavlja često desno dlan za desno uho. Ko vstopi, gleda nemirno sem in tja in stopica nervozno. Zasopihan.) Prosim, kje je gospod grof? Prosim, naznanite me gospodu grofu! Jaz sem Izak Edelstein!

Hišna (se ga je skoro prestrašila in ga gleda začudeno. Za-se). Križ božji! Že spet jeden!

Edelstein (nastavlja dlan za uho). Kaj ste rekli?

Hišna (za-se). Aha! Ta je gluhi! (Glasneje.) Počakajte malko! Naznanim vas! (Odhaja na desno stran.)

Edelstein. Prosim, prosim, gospodična! (Črez par trenutkov pride od desne strani Izmajlov.)

Izmajlov (nekoliko v zadregi). A, gospod Edelstein!

Edelstein (prestopa nemirno z nogami, ko zagleda Izmajlova). Jaz, Edelstein! Da!... Moj prijatelj Natan Diamant je bil pred kratkim prišel v sinagogo, ko je bila večerna služba božja že zdavnaj minila in so vrata že zapirali. Vrtar mu je tempelj zaprl pred nosom, ker Natan ni bil prišel ob pravem času...

Izmajlov. Ali prosim, gospod Edelstein! Saj sva si znanca!

Edelstein. Znanca ali neznanca — ali vi mi lahko pokažete vrata, ker sem prišel ob tej pozni uri...

Izmajlov. Ali prosim vas! Saj vem, pokaj ste prišli!

Edelstein (dobre volje). Torej veste, vaše blagorodje?

Izmajlov. Kako bi ne vedel?... Dolžen sem vam še dvajset tisoč rubljev... Pa ste izvedeli,

da otidem v kratkem iz Varšave, pa ste v skrbeh za svoj denar — kaj ne, gospod Edelstein?

Edelstein (plašno). Tako je, tako je! Zato sem moral priti k vam še nocoj, brž ko sem izvedel, da vas premestijo . . . O sveti Jeruzalem . . . Moj denar, moj denar!

Izmajlov (si grize nohte, zamišljen). Razumem! (Odmor.) Ali prosim vas, sedite vendar! Še stola vam nisem ponudil!

Edelstein. Hvala, hvala! Ne utegnem. Mudi se mi v sinagogo! Kdaj pa smem upati, da dobim denar, denar, svoj denar?

Izmajlov. Nič se ne bojte! Vse vam povrnem!

Edelstein. Ali jutri zapade že vaša menica! Pomislite! Oj, sveti Jeruzalem!

Izmajlov (prestrašen). Že jutri!?

Edelstein. Da! Jutri!

Izmajlov (zamišljen). Ne bojte se! . . . Jutri pridem na vsak način k vam, da se pomeniva! Če ne bo drugače, vam privedem s seboj poroka . . .

Edelstein (v skrbeh). Oh, jaz se tako bojim . . . O sveti Jeruzalem! Dvajset tisoč rubljev — to ni šala! «Premoženje tvojega bližnjega ti bodi ravno tako sveto, kakor tvoje lastno premoženje» — pravi talmud . . . Veste kaj? (Vzame iz kaftana polo papirja in jo ponudi Izmajlovu.) Prosim, podpišite tukaj-le, da se zavežete s svojo častnoj oficirskoj besedo, da mi vrnete jutri ves dolg!

Izmajlov (jako nejevoljen, vzame papir in zapiše, kar želi Edelstein. Razburjen, vzdihne). Tako! Tukaj torej je moja častna oficirska beseda! . . . (Edelstein

vtakne papir v žep.) Zdaj pa oprostite, gospod Edelstein, da ne utegnem več govoriti z vami! Imam gosta... Jutri se pomeniva... Ne bojte se nikakih izgub! Častna beseda...

Edelstein (spet dobre volje). Dobro!... Vaša kavalirska beseda... Zanašam se... Jehova z vami! (Izmajlov mu seže v roko. Edelstein otide z drobnimi koraki.)

Vanda in Kozakiewicz (prideta od desne strani zaporedoma). Pojdimo, kočija že čaka! (V tem trenutku vstopi skozi srednja vrata **sluga**, ki se molče prikloni in daje tudi znak, da je voz že pripravljen. Pomaga oblačiti Kozakiewicza in Vando.)

Izmajlov (zamišljen ne odgovori takoj).

Vanda in Kozakiewicz (ne opazita njegove zadrege; spogledujeta se na skrivaj koketno)...

Kozakiewicz (potegne iz žepa zlato uro). Dà, čas je! Najprej je souper, potem ples.

Izmajlov (kakor bi se predramil iz sanj). Dà, dà! Takoj! (Išče plašča in čepice. Sluga mu pomaga oblačiti se in otide.) Le pojdita! Takoj sem za vama! Samo hip!

Vanda in Kozakiewicz (otideta drug za drugim, zaljubljeno gledaje drug drugega, skozi srednja vrata, ki ostanejo odprta).

Izmajlov (išče še nečesa po mizi). Haha! Nad glavoj bankrot — pa bom plesal! Najrajši bi zaplesal mazurko s hudičem! (Otide.)

DRUGO DEJANJE.

(Buffetna dvorana pri knezu Zagorskem. V ospredju je na desni strani *buffet*. Ob buffetu fotelji. Vse elegantno, po knežje opravljeno. Ob stenah divani, po stenah oljnate slike. Na levi steni visé na medvedovi koži lovski znaki: jelenova glava, lovski rog in lovska torba z dvema puškama navskriž obešenima itd. Iz te dvorane vodijo med lepimi stebri, ob katerih so postavljene palme in druge rastline, v ozadje tri visoke odprtine v *plesno* dvorano. Na plesišče vodijo velika, dvojnata, na stežaj odprta vrata. Med plesno dvoranoj in med buffetom (med stebri) je še koridor. V ozadju pleše več parov. Vidi se skoz velika vrata. Črez nekaj časa utihne godba in preneha ples.) Ob buffetu stojita **Kvasov** in **Borowski**, pijoča liker in grizoča razno pecivo. Kvasov ima ruski tip in šteje nad trideset let, bolj resnega značaja. Borowski je pravi Poljak, circa petindvajsetleten.

Borowski. Vražji človek ta-le pustolovec Kozakiewicz! Srečo ima! Z najlepšoj ženskoj pleše skoro ves večer sam in jo vodi roko ob roki!

Kvasov. Ti misliš grofico Izmajlovo? Res je! Pasjo srečo ima ta dečko! Jaz ga zavidam! Slišal sem, da je njen daljnji sorodnik; zato mu polkovnik zaupa... Lep je ko figura iz mode-žurnala, samec je, namazan jezik ima in pa majhno vilo v predmestju... Obrekujejo ga, da zna risati

in slikati. Maže akvarele, veš, takšne melanholične topole in breze v mesečini . . . Spisal je baje tudi godbo za neki balet. Ali zdaj razumeš, zakaj so vse ženske zaljubljene vanj?

Borowski. Izmajlov pa zeha tam na fotelju in gleda žalostno ko Kirgiz, ki se mu je pokvarilo kobilje mleko.

Kvasov (sede na fotelj). Hahaha! . . . Ali lepa je pa, lepa, ta Vanda Izmajlova! Je baje nekaj krvi poljskih kraljev v njej!

Borowski (tudi sede poleg njega). Potem razumem položaj! . . . Med nama rečeno — ti veš, da sem dober Poljak — pa naši poljski kralji, žalibog, niso bili vsi — vzorni možje.

Kvasov. Aha, ti meriš na atavizem! Temperament ima res, temperament ta ženska! Parkrat sem že plesal ž njoj. Veš, to je bilo takrat, ko je dajal Izmajlov še soareje in sijajne plese. Sedaj je to ponehalo! V blagajni je baje suša, hm! . . . Pa rasa je v tej ženski, rasa! Glej, ravno zdaj-le se sprehajata tam-le s Kozakiewiczem! Govoriva tiše! Ta vitka figura! . . . Ta fini, aristokratski têtint na ovalnem obličju! In pa ti njeni dolgi, plavi lasje! . . . Pa té oči, oči! (Otideta za nekaj časa proti ozadju.)

Vanda in Kozakiewicz (prideta na levi strani proti ospredju, zamaknjena drug v drugega držé se za roki).

Vanda (se nagne k svojemu kavalirju na ramo). Previdneje, prijatelj, previdneje! Nikar mi tako očitno ne izkazuj svojih simpatij!

Kozakiewicz (mahne z rokoj po zraku). Ah, kaj! Kdo more kaj sumiti! Saj vedo, da sem tvoj sorodnik! Kaj potem! . . . Kdo more misliti, da sva si midva *več*, ko prijatelja!?

Vanda (razprostre pahljačo, skrivaje se napol za njoj). Moj mož! . . . Veš, Rusi imajo dober nos za takšne odnošaje . . . On ne sme ničesar izvedeti!

Kozakiewicz. Ah, ne boj se! . . . Izmajlov me ima rad — (nežno) a *tebe* jaz še rajši! . . . Kako sem se veselil nocojšnje soareje! Neskončno sem srečen, ko smem tukaj svobodno občevati s teboj . . . (Po kratkem odmoru.) Ti, Vanda! Nekaj bi te vprašal!

Vanda. Kaj takega?

Kozakiewicz. Ti poznaš moje razmere z mojim stricem. Ravnokar sem našel doma pismo od njega! Starec je *na smrt bolan*! Vsak dan pričakujem telegrama. Dedič sem jaz; to vem. Mož ima milijone! . . . Ti, kadar bo stričevo premoženje moje, — Bog mu daj sicer zaradi mene še dolgo življenje — ali bi šla z menoj v Pariz?

Vanda (ostrmf). Ah, kaj pa misliš, ti zapeljivec? Naj zapustim moža?!

Kozakiewicz. In jaz ti pravim: Pojdi z menoj — takrat! Ali me ne ljubiš? Imela boš nebeško življenje pri meni! Izmajlov šteje že nad štirideset let . . . no, in jaz? Niti trideset! Pomisli, Vanda! In sive lasé ima tudi že tvoj grof!

Vanda (omahuje in se bori duševno, odmajuje z glavoj). Ne, ne! Ne govori tako, ti porednež!

Kozakiewicz. In vendar . . . Obljubi mi!

Vanda (se udaje polagoma). Bomo videli! Udajmo se v voljo božjo in prepuščajmo vse času in usodi!

Kozakiewicz (ji vesel stisne roko). Hvala! Ne pozabi priti *jutri* k meni! (Oba se pomenljivo pogledata in otideta v ozadje med plesalce.)

Borowski (ki se je s svojim tovarišem povrnil k buffetu). Ubogi polkovnik! Jaz bi rekel, da je velik revež tisti mož, ki ima preveč lepo ženo!

Kvasov. Razumem! (Trkneto s čašicama.)

Borowski. In lahkomišelna je baje ta Vanda, ko kaka poljska kraljica. Polkovnik pa je neki še zmerom strahovito zaljubljen v njo. Vsako željo ji izpolni. Dela dolgove ko turški sultan, pa samo vzdihuje in vzdihuje, preklinja in vzdihuje . . .

Kvasov. Revež, ta dobra duša!

Borowski. Sam Bog vé, kaj počne ta Kozakiewicz potem, ko odpotuje Izmajlov odtod na Kavkaz? Svoje žene mu vendar ne ostavi polkovnik v Varšavi!

Kvasov. Kozakiewicz znori od same ljubezni do lepe grofice! Kaj praviš? —

Borowski. Ali pa pojde z nami na Kavkaz! Vojak sicer ni; pa risal bo lahko divje Čerkese in krasne Čerkesinje.

Kvasov. Haha!

Borowski. (Po kratkem odmoru. Popivši čašico likerja.) Ti, amice, kaj pa tebi ne bo nič žal za lepimi varšavskimi gospodičnami — a? (Poredno ga dražeč.)

Kvasov (vzdihne). Oh! (Odmor.) Mislim, da se tudi ti ne boš lahko ločil od njih, prijatelj! — —

Borowski. Bova si pač morala izbrati tam vsak po kako lepo Gruzinko — kaj?

Kvasov (naglo). Ali pa kako Armenko! . . . Ti, tiho! Izmajlov in žena njegova! (Pokaže na levo, koder se približujeta Izmajlov in Vanda. Častnika se priklonita in otideta počasi v ozadje med plesalce.)

Izmajlov (ki se je vsedel pri buffetu z Vandoj). Zakaj ne plešem? Dovolj, da plešeš ti! Po moji glavi plešejo furije!

Vanda (popivši čašo likêrja, grize slaščice). Ne bodi vendar tako čuden! Ali spet misliš na tiste prozaične dolgove?

Izmajlov. Res, grozna proza je to! Kje naj dobim denar, da poplačam dolgove? In jutri ga moram imeti, denar!

Vanda (zamišljena). Revež, smiliš se mi! . . . Ti! . . . Kozakiewicz mi je te dni pripovedaval, da pričakuje velike dedščine po svojem stricu, ki živi v Parizu. Kadar dobi najin prijatelj denarja — morebiti bi nama pomagal! Kaj praviš?

Izmajlov. In kdaj dobi denar?

Vanda (naivno). Po smrti stričevi, seveda!

Izmajlov. Ah, dušica! Medved je še v gozdu, torej ne moreva piti na njegov kožuh! . . . Ti ne verjameš, da sem v najhujših stiskah? Povem ti torej vso resnico: *na robu propada sva!* Že jutri moram imeti najmanj dvajset tisoč rubljev, slišiš, dvajset tisoč rubljev! . . . Moji upniki so že izvedeli, da ne ostanem dolgo več v Varšavi; zato tako pritiskajo name. Najhujši je seveda Edelstein . . .

Vanda (prestrašena). Pa kako sva vendar tako zabredla v dolgove? — Saj nimava niti — otrok!

Izmajlov (nekoliko v zadregi). Žalibog, da jih nimava! Jaz bi že zaradi *tebe* želel, da bi nama bil ljubi Bog podaril kakega deteta. Za-te bi bilo to dobro!

Vanda (vzdihne sramežljivo). Da, da! — Kako zavidam marsikatero revno mater za nje materinsko srečo! . . . (Odmor.) Pa da sva se v teh treh letih tako zadolžila!

Izmajlov. Ah, dušica, ti se čudiš?! Ali si že pozabila, kako drago je bilo že najino svatbeno potovanje? Življenje na Rivieri je pač strahovito drago! . . . No, in drugo leto si bila šla potem sama v Ostende, preteklo zimo pa v Opatijo! — No, in tukaj v Varšavi živiva vendar tudi, kakor se spodobi!

Vanda. Da, da! Drago je bilo povsod! (Z jokajočim glasom.) Pa saj si mi vendar tako rad pošiljal denarja . . . Moj Bog!

Izmajlov (jo poljubi na čelo). Ne očitam ti ničesar! Vse sem rad storil za-te! Še dolgove sem delal samo iz ljubezni do tebe in jih še delam . . . (Odmor.) Bog vé, kako drago bo spet življenje v Tiflisu! Razume se pač samo ob sebi, da pojdeš z menoj — je-li? Saj vzamejo tudi drugi višji častniki pri generalnem štabu svoje soproge s seboj . . .

Vanda. Moj Bog, moj Bog! Kaj naj začnem jaz tam v tistih nemirnih krajih, med napol divjimi ljudmi? Kakšno družbo bi jaz imela tam?

Izmajlov (nekoliko pikro). I, seveda, draga moja! Varšave tam ni, knezov Zagorskih tudi ne, takih-le soarej in plesov in tako izbrane družbe tudi ne! To je resnica, Vanda! Ali človek se mora včasih iz višjih, etičnih, narodnih in državnih ozirov prilagoditi manj prijetnim družabnim razmeram. Človek ne sme zmerom misliti le náse — Vanda — na svojo osebno ugodnost in korist! Človek ne sme biti absoluten egoist! Vidiš, Vanda: Družba človeška ima dolžnosti do posameznika. To je res! Pa tudi posameznik ima takisto dolžnosti do družbe, sredi katere se je rodil, kateri se ima zahvaliti za svojo izobrazbo; posameznik je torej dolžan, kadar nanese nujna potreba, žrtvovati svojo osebno korist in ugodnost višjim svrham in občemu blagu človeške družbe: družini, narodu, domovini!

Vanda. Lepa filozofija, Fedja! Samo da je jaz ne razumem prav! Tvoja filozofija je filozofija sivih las. Ne ogreje mi srca; prehladna je. Morda je tudi previsoka zame, prevzvišena in preabstraktna! . . . In veš, kaj je *moja* filozofija? Ali je še nisi posnel te moje filozofije iz mojega temperamenta in iz mojega značaja, iz mojih očij in iz mojega smeha že prve dni, ko si me bil začel spoznavati pred tremi leti? In kaj je ta moja filozofija? Vživaj življenje, ki je tako kratko! Življenje, življenje, življenje — kako ga ljubim! Moja kri, moji živci, vse moje želje in vse moje misli hrepené po življenju! Moje srce, moja duša — žejna sta življenja! . . . Mlada sem še. Vsak hip je zamujen, če ne pijem iz peneče čaše

življenja! Ali naj sedaj samujem in se pokorim ko nuna, na stare dni pa, ko odcvetem, ko bom že suha in vela, takrat naj se zabavam — a?

Izmajlov. Filozofija egoizma!

Vanda. Pa zdrava, topla, praktična filozofija!... (Žalostna.) Veš, kaj, Fedja? Če boš moral iti na Kavkaz (s povdarkom), s teboj ne bom mogla iti, ljubi Fedja! Umrla bi tam od dolgega časa! Ali me ne ljubiš?

Izmajlov. Vanda, Vanda! Ti trdovratno bitje!... No, in če ne bom mogel poplačati dolgov, predno se preselim, če bi prišel na boben, če bi moral kvitirati, če bi...

Vanda (ravnodušno). Pridi, karkoli! Moja deviza je in ostane: Vživaj mladost, vživaj življenje! Življenje mi daj!... Zdaj veš vse! Vsak človek si je sam sebi najbližji! (Kratek odmor.)

Izmajlov (osupel). Tako govori zakonska žena?! Tako govori ljubezen? Pa, dozdeva se mi, da si še le v novejšem času prišla do teh najradikalnejših nazorov! (Razburjen, z energičnim glasom in povdarkom.) Ali ti je to filozofijo sugeriral morda pl. *Kozakiewicz*?... (Odmor.) Upam, da si premisliš in da boš jutri zmerneje govorila z menoj! (Sedita vsak na svoji strani sprta.)

Vanda (vstane čez nekaj hipov in gre k možu. Približa se mu laskavo in ljubeznivo). Ne bodi hud, Fedja! Saj nisi, kaj ne, da ne? Saj te nisem hotela žaliti! Saj te ljubim! Pa, veš, me ženske ne govorimo z razumom, ampak s čuvstvom, s srcem in s krvjó! (Kratek odmor.) Ah, izbij si vsaj za nocoj te skrbi

iz glave, vsaj za nocoj, Fedja! Kaj ti pomaga jeziti se in mučiti s takimi skrbmi! Bo že kako, kakor že! Skrbi so skrbi! Ne uideš jim, čemu bi jih sam iskal? Glej, knez in kneginja Zagorska prihajata z gosti! . . .

Izmajlov in Vanda (vstaneta in gresta knezu na-proti. Kneza spremlja tudi nekaj gostov, med njimi so tudi **Borowski, Kvasov in Kozakiewicz**. Izmajlov in Vanda se klanjata knezu in kneginji. Knez in kneginja obstojita pred buffetom. Kneginja govori polglasno z Vandoj).

Izmajlov (knezu). Kako ste ljubeznivi, preljubeznivi nocoj, vaša svetlost!

Knez Zagorski (šteje okoli 48 let, rdečeličen, visoke postave, vesel poljski žlahčič). Vse vam na ljubo, vse zaradi vas, gospod polkovnik! (Ginjen.) Saj sem vam že povedal pri souperju, da veljá nocojšnja soareja *vam, samo vam!* . . . Kako težko mi je, da ostavite že v nekaterih dneh našo lepo Varšavo! Stara znanca sva si. Bog vé, če se še vidiva potem kdaj! (Kneginja. Vanda, Borowski, Kvasov in nekateri drugi gostje so se začeli zbirati okoli kneza in Izmajlova, pa se potem spet razhajajo.)

Izmajlov (tudi ginjen). Torej ste mi priredili, svetli knez, nocoj nekako odhodnico ali slovó?

Knez Zagorski. Nekaj takega pomenja nocojšnji večer — da!

Izmajlov. Tudi meni je jako težko pri srcu! Težko se bom ločil od Vas, vaša svetlost!

Knez Zagorski. Bog vé, če pojdeva potem še kdaj skupaj na medvedji lov? Kaj?

Izmajlov. Bog vé, Bog vé! Ah, to so bile lepe ure, ko sva lovila kosmatince po litvinskih gozdih!

Knez Zagorski. Koliko poezije je na takšnem-le medvedjem lovu v globokem snegu, prijatelj! . . . In nekaj poezije je potreba v življenju! Verjemite mi!

Izmajlov. Res je, res je! (Govorita potem bolj na tihem za-se.)

Vanda (kneginji). Oh, na Kavkaz! To je strašno! Bojim se iti. — (Kozakiewicz se približa Vandi in jo najprej pomenljivo pogleda, potem ji nekaj na skrivaj pove. Vanda se ozre nanj takisto pomenljivo. češ: «Saj itak ne pojdem na Kavkaz!»)

Kneginja Zagorska (35letna, vitke rasti, elegantna dama, črnih las. Govori s patosom. — Proti Vandi obrnjena). Ne bojte se, gospa grofica! Morebiti pa ne bo tako hudo! Saj vas bo čuval vaš gospod soprog! Oh, žal mi bo za vami!

Vanda (skoro z jokajočim glasom). O te strašne vojske! Ali jih ne bo nikdar konec? Koliko solz, koliko nesreče in gorjá pač rodijo te krvave vojske!

Kneginja Zagorska. Kaj ne, draga moja? Ko bi imele me ženske kaj govoriti na svetu, o, me bi bile že zdavnaj odpravile to barbarsko klanje!

Vanda (si obriše solze). Gotovo!

Kneginja Zagorska (obrnjena proti damam). Kaj ne, čislane dame moje? — Me ženske smo poklicane, da podelimo svetu mir in da zatremo gospodstvo mečev, pušk in topov! Jaz pravim: Pereat krvavi boj!

Vanda (in ž njoj vred vse dame). Pereat krvavi boj!

Kneginja Zagorska. Živio mir!

Vse dame. Živio mir!

(Knez Zagorski, Izmajlov, Kozakiewicz in častniki se priklonijo damam za manifestacijo).

Knez Zagorski (proti damam). Bog živi ženski svet! Prihodnjost je vaša! Agitujte in delajte propagando za mir! To bo vaša najlepša misija v kulturnem razvoju človeštva! Dokler se pa vaš ideal ne uresniči, dokler vé ne ustanovite na tem svetu mednarodnega kraljestva mirú — —

Izmajlov — tako dolgo moramo biti mi moški pripravljene za boj, za zdravi, pravični boj! Tako dolgo moramo nositi take-le talismane (zažvenkeče s sabljaj) za mir!

Knez Zagorski, Kvasov, Kozakiewicz in Borowski. Živio pravični boj! (Častniki primejo v šali za sablje.)

Izmajlov. Ne boj zaradi boja, ampak boj zaradi mirú!

Knez Zagorski. Tako je! — Pravzaprav se v glavni stvari strinjamo vsi: moški in ženske! (Se smeje dobrodušno.)

Vsi. Resnica! (Odmor.)

Knez Zagorski (odmazuje smejé se). I, kam smo pa zabredli, gospoda moja? Ali smo na kaki mirovni konferenci — kaj? Pustimo svetovne probleme in sive teorije! Povabil sem vas bil, gospoda moja, da se zabavamo, da, zabavamo na čast našemu ljubemu gospodu polkovniku! Bog živi grofa Izmajlova in njegovo gospó soprogo!

Vsi gostje. Žívela! (Kozakiewicz se na skrivaj približa Vandí in trkne ž njoj.)

Knez Zagorski. Da nam srečno brani gospod polkovnik domovino in da se zdrav povrne s svojim polkom v Varšavo premagavši sovražnika!

Vsi gostje. Urá!

(Vanda se joče. Kozakiewicz jo gleda sočutno. Izmajlov govori s častniki, z Borowskim in Kvasovim. Knez Zagorski opazi potrtost Vandino. Sluga vstopi in govori nekaj na tihem s knezom. Potem otide sluga.)

Knez Zagorski (zakašlja). Ne, jokali se pa ne bomo še nocoj! Prihranimo solze za poznejše čase! Jaz kar ne morem prenašati ženskih solz (k Vandí) — oprostite, premilostiva gospa grofica! Bodimo veseli! Bodimo veseli! Lepo vas prosim! — Sedaj-le vas vabim v koncertno dvorano, kjer že čakajo operni pevci. Naprosil sem za nocojšnji večer prvih umetnikov in umetnic naše opere, da nas bodo razveseljevali . . . O, umetnost, gospoda moja, je nekaj svetega, nekaj velikega!

Kozakiewicz. Žívela umetnost!

Borowski (ki se je bil s svojim tovarišem Kvasovim oddaljil na nasprotno stran buffeta, temu s sarkastnim glasom na uhó). Ali si ga slišal pustolovskega akvarelísta? Kozakiewicz že vé, *zakaj* slavi umetnost . . .

Kvasov (cinično). Ker si je s *svojoj* umetnostjo priboril polnoudno, belopoltno grofico Vando . . . Hehe . . .

Knez Zagorski. Prosim torej, gospoda slavna, pojdimo poslušat koncert! . . . Potem bomo pa spet plesali, spet plesali! Nikar ne bodimo žalostni! — (Vanda se smeje z vsem obrazom in si briše solze.) Bodimo dobre volje, gospoda moja, bodimo dobre volje! (Vsi gostje otidejo skozi srednjo odprtino med

zelenjem. Kozakiewicz vodi Vando. Kneginja Zagorska koraka med Borovskim in Kvasovim. Najzadnja sta knez Zagorski pa Izmajlov.)

(Knez Zagorski gredoč Izmajlovu). Mnogo sreče na Kavkazu! Ko se povrnete v Varšavo, prijatelj, vam želim, da bi vam dičil vaše prsi tukaj-le (pokaže na Izmajlove prsi) najvišji red za hrabrost!

Izmajlov (zamišljen). Hvala vam! (Otideta.)

(Ko vstopita v plesno [koncertno] dvorano knez Zagorski in Izmajlov, se vrata zapró. Takoj se zasliši iz daljave orkester. Črez nekaj taktov se oglasi pevka, pojoča arijo iz neke opere. Godba spremlja petje ... Črez par trenutkov pride — med petjem, ki se čuje sedaj nekoliko tiše — iz koncertne [plesne] dvorane Izmajlov sam, globoko zamišljen. Med srednjo odprtinoj, ki vodi v buffet, obstoji ko v sanjah, se prime z desnicoj za glavo in zre v tla. Govori v pretrganih stavkih.)

Izmajlov ... Dvajset tisoč rubljev! ... Kaj delam jaz tukaj ... med temi veselimi ljudmi?! ... Koncert imajo sedaj tam-le? (Pokaže z desnicoj proti vratom, pa se spet prime za glavo.) Haha! ... V moji glavi je najlepši koncert! ... Tristo mladih satanov igra na gosli ... Na veliki bas gode Lucifer ... Kapeľnik je — Izak Edelstein ... Note mu obračata Morgenrot in Suchy ... Kaj meni mar vaš (se ozre proti vratom) koncert! Le zabavaj se, Vanda! ... Vroče, vroče! ... Soparno ... (Si briše z robcem čelo, se obrne in otide počasi, ko v sanjah, po koridoru na levo stran)

TRETJE DEJANJE.

(Juda Izaka Edelsteina starinarska soba. V ozadju in na desni vrata. Zadi v levem kotu je neka ko navadna vrata visoka dolblina, nekaka shramba, zavešena z velikim težkim zagrinjalom. V desnem kotu peč. Na desni strani proti ospredju stoji pisalna miza, na kateri je vse polno knjig in papirja ter majhna tehtnica, kakršno imajo zlatarji. Po sobi vse v neredu: slike, bronze, ure, obleka, knjige, globus, zemljevidi, razne dragocene drobnarije. Na steni pri oknu je na levi kletka s kanarčkom.) Hčeri Izakovi, **Judit** in **Ester**, stojita pred kletkoj in strežeta tiču. Pozneje vstopi **Izak**, potem **Sara**, žena njegova i. dr. Dopoludne.

Ester (14letno lepo dekle s črnimi kodrastimi lasmi, jemlje skledico z vodoj iz kletke). Revček! Zaprt si, pa ti še ne strežemo prav, kakor se spodobi! Na, **Judit**, umij to-le, pa naliž sveže vode — hitro!

Judit (12letna, še lepša ko Ester, z dolgimi kitami, visečimi ji po hrbtu. Vzame ji posodico). Res je! (Otide skozi stranska vrata, pa priteče kmalu nazaj z vodoj.)

Ester (daje tiču nove vode). Pa tudi zobati že skoro nima kaj več! Ubožček! . . . **Judit**, daj konopljenega semena! To ima najrajši.

Judit. Ah, naš papa se tudi preveč trudi s trgovino — kako bi se mogel potem pečati še s kanarčkom!? (Daje Esteri pest konopljenega semena, ki ga ta vsiplje v kletko.)

Ester. Tako ... Pa kaj zapoj, kanarček! Nočeš? Glej, lep dan je zunaj! Ti, Judit, dolgčas mu je morebiti ...

Judit. Ker je sam! Veš, kaj? Prosvi očeta, da kupi še enega kanarčka, da bo par. Potem jima ne bo dolgčas! Saj bi jaz tudi ne mogla prebiti brez tebe, sestra. (Jo poljubi.)

Ester. Dà, dà! Par mora biti! ... (Snaži in briše kletko.) Oh, tički so tako ljubeznive stvari božje! (Zunaj se zaslišijo koraki.) — Ti, Judit! Slišiš? Očka gredó!

Edelstein (vstopi precej osornega obraza). Kaj se pa spet sučeta okoli tiča? Preobje se, če mu bosta zmerom tako sipali hrane pod kljun! Tič se ne sme razvaditi — še menj pa človek! Ima vsega dovolj! ... Sicer pa — ali nimata kaj drugega delati? Haló, v šolo, otroka!

Ester in Judit (ob enem). Saj danes ni šole!

Edelstein. Škoda, da je ni! Kadar je šola, imam vsaj mir pred vama! Eh, prestar sem že, da bi se pečal z vama. V kuhinjo k materi!

Ester in Judit (se obesita Izaku na vrat, hoteč ga poljubiti. Izak ji odriva od sebe). Ne bodi hud, očka! Pa še enega tička nama kupi, da temu-le v kletki ne bo dolgčas!

Edelstein. Kako pa, kako pa! Za take neumnosti bom denar metal na cesto! Ti sveti Jeruzalem! Aló, ven k materi, pravim! Že dovolj tega laskanja! (Ester in Judit odplešeta glasno in razposajeno smeje se skozi stranska vrata. Izak sam.) Porednici! Otroka vesta dobro, da ji imam rad, pa

mi nagajata. (Se ozira po sobi. Prime tu in tam za kako reč, ometa ali piha prah ž nje. Šteje na prste in mrmra sam s seboj. Potem gre h knjigam in jih prelaga. Zopet hodi od enega predmeta do drugega. Potem sede v stari fotelj za mizo, si natakne naočnike na nos, vzame gosje pero, vzdihne in začne pisati.)

Sara (45 let stara, debela, črno oblečena, z belim predpasnikom in z kuhlenco v desnici, pride iz desnih vrat). Izak! Kakšno omako pa naj napravim k mesu: Ali sardelovo, čebulovo ali hrenovo? Kakšno imaš rajši?

Izak (pogleda kvišku preko naočnikov). Meni je vse eno! Skuhaj, kar hočeš! (Ji da z roko znak, da ga naj ne moti.)

Sara (že odhaja molče proti vratom, pa se še počasi obrne. Mehko in skrbno.) Izak, Izak! Glej, da te danes spet kdo ne opehari! Toliko že imaš te navlake. Kam boš ž njoj! Ali boš mogel vse razprodati, kar si nakupil? Bodi vendar previden!

Edelstein (se počasi obrne na stolu in pogleda kvišku preko naočnikov). Tako?! Zdaj pa še ti! Komaj sem se iznebil otročaje — pa si mi že ti na vratu! Ali me hočeš učiti na stare dni? O sveti Jeruzalem! Kdo pa je spravil na kup to-le premoženje, ki ga imamo pod strehoj — a? Ali ne jaz — Izak Edelstein?! (Vstane razburjen.) S par kopejkami sem bil prišel v Varšavo, prodajal sem žveplenke in druge reči po mestu, ugonabljal se in trudil in stradal in prezebal — in zdaj imam nekaj pod palcem! Kolikrat vi vsi skupaj že spavate, jaz pa še sedim tukaj-le, pa računam in računam, in množim premoženje in zlagam kup na kup, lepo

previdno in počasi, kakor so zlagali svoje dni naši pradedje v Egiptu opeko za piramide svojim faraonom! Tako je, ljuba moja! Ostani v kuhinji, pa uči najini dekleti, da bosta znali kdaj kaj boljšega in koristnejšega, ko lišpati se pa za vo-jaki gledati! Mene pa pusti pri miru!

Sara. Nò, nò! Saj te nisem hotela žaliti. Samo smiliš se mi, ker se toliko trudiš, pa te še kdo oslepari včasi za kak rubelj. Predober si! (Odmor.) Ti! Kaj pa grof Izmajlov? Ali ti je že vrnil tistih dvajset tisoč rubljev? Boš videl, Izak, da izgubiš denar! Polkovnika premestijo baje v kratkem iz Varšave — ti boš pa gledal za njim in za svojimi tisočaki! Joj, joj!

Edelstein (sila nejevoljen). Ne vtikaj se v moje posle! Jaz sem mu bil odštél denar, jaz ga dobim tudi nazaj! . . . Danes pride k meni. Ali mi prinese denar, ali pa dobí poroka, ki bo jamčil zanj. O sveti Jeruzalem, kako si sitna! . . . «Sitna ženska je hujša ko nevihta» — sem čital v talmudu. Veš, zakaj? «Nevihta goni moža domov — sitna ženska pa od doma» . . .

Sara. Skrbna sem, ne sitna!

Edelstein (si maši ušesa z obema rokama). Lepo te prosim! «Dolga obleka — kratka pamet». Veš koga imenuje tako talmud — a? . . . Dovolj! Kar izgini mi v svoje kuhinjsko kraljestvo, pa glej, da se ti tam kaj ne prismođi, kavka ti stara! Jehova s teboj! (Sara otide naglo v kuhinjo. Izak sam.) Ta je lepa! Učiti me hočejo na stare dni! O, sveti Jeruzalem! Mislijo si pač: Izak je star, stari ljudje

se pootročijo, otroci pa potrebujejo pouka! Haha!
(Sede nazaj na fotelj in piše. Nekdo trka na srednja vrata.)
Grof Izmajlov! Gotovo!... O moj denar, moj
denar! Dvajset tisoč rubljev — če jih izgubim!
Da bi le bil Izmajlov! (Vstane in gre k vratom. Zunaj
trka v drugič. Edelstein se drži v dve gube, kakor bi se
klanjal.) Naprej, prosim!

Študent (vstopi prinesši s seboj par knjig. Edelstein
razočaran in nejevoljen). Prosim, kupite to-le! De-
narja potrebujem.

Edelstein (nastavi obe dlani za ušesi). Kaj pravite?
Govorite glasneje! Jaz sem gluha!

Študent (zavpije). Če kupite té-le knjige...

Edelstein (maha z rokama). Že slišim!... Koliko
pa hočete?

Študent. Tri rublje.

Edelstein (vzame knjige v roke in jih ogleduje).
Ka-aj? Še jeden rubelj niso vredne! Stare reči,
vse zamazano in počečkano! Kako naj to prodam?
— Petdeset kopejk vam dam. (Mu našteje denar.)

Študent (žalosten). Naj bo v božjem imenu!
(Vzame iz Izakove roke denar in otide. Pri vratih se obrne.)
Mati imajo domá staro majoliko. Rekli so mi, naj
vas vprašam, če jo kupite. (Se popraska po tilniku.)

Edelstein (se prime za glavo z obema rokama). Ah,
lepo vas prosim! Teh črepinj imam že toliko, da
sam ne vem, kam ž njimi! Ne morem! Nesite
svojo majoliko v muzej! (Se obrne in sede k mizi.
Študent otide. Črez nekaj hipov spet trka nekdo.) Aha!
Polkovnik Izmajlov! Zdaj je prišel! Sam Jehova
ga je prinesel! (Zunaj spet trka.) Naprej! (Vstane in
gleda proti vratom.)

Borowski (vstopi. Edelstein ga pogleda osupel in neprijetno presenečen, ker je mislil, da pride že Izmajlov. Takoj pa nabere obraz v trgovsko-prilizljive gube). Denarja potrebujem, gospod Edelstein!

Edelstein (se prikloni prišlecu in nastavi desno dlan za desno uho.) Klanjam se, klanjam se! Oprostite, malko gluha sem, trdo slišim, da — posebno na desnem ušesu! Svojo družino razumem lahko, tuje ljudi pa težko, če ne govoré glasno... Eh, starost obesi človeku sto nadlog na vrat, menda za pokoro... Prosim, govorite glasneje! Česa želite?

Borowski (močno na glas). Denarja mi posodite!

Edelstein. Zdaj pa že slišim!... Denarja? O, prosim, prosim! Kolikor ga hočete!

Borowski (za-se). Besedo «denar» sliši menda najlože... (Glasno.) To sem tako vedel, da ima narod izraelski denarja, kolikor ga kdo hoče!

Edelstein. O, denarja je povsod dosti!... Nekateri ljudje ga imajo preveč, da ga mečejo skoz okno na cesto... Drugi ljudje ga pa pobirajo... Denarja je povsod dosti!

Borowski. Tako!? Potem bi ga moralo biti tudi v mojem žepu kaj, pa ga ni nič! (Edelstein se smehlja. Vzame tabatiero v roke in nosljá.) V denarni zadregi se nahajam...

Edelstein. O, sveti Jeruzalem! Kaj je to kaj čudnega, če pride poštenjak v denarne stiske? Kdo še ni bil nikoli v takšni zágati?... Koliko pa želite, da vam posodim — a? (Nastavlja dlan za desno uho.)

Borowski. Tristo rubljev — na osem dnij!

Edelstein. Tristo rubljev — ste rekli? (Borowski pokima.) Prav rad, prav rad! Seveda na menico in pa za majhne obresti . . .

Borowski. I, kako pa! V osmih dneh mi pošlje oče denarja.

Edelstein. Dobro! (Stopi k pisalni mizi po menico, zapiše sam nekaj nanjo in jo pokaže Borowskemu.) Prosim, gospod nadporočnik, podpišite torej! . . . Štiristo rubljev — saj me razumete! — na osem dnij . . . (Borowski sede in podpiše). Tako! Prosim, zdaj pa zapišite še na ta-le papir (pokaže Borowskemu polo papirja), da se zavežete s svojo častno besedo, da boste res poplačali dolg v določenem roku . . . Oprostite! Časi so kritični . . . Slišal sem praviti, da odrine vaš polk še ta mesec iz Varšave . . .

Borowski (za-se). Prokleti Shylock! (Glasno.) Naj bo! Podpišem, če že res ni drugače . . . (Podpiše.)

Edelstein. Hvala! Zdaj pa denar! (Hoče iti k blagajnici . . . Zunaj se zasliši glasno govorjenje. Borowski in Edelstein gledata proti srednjim vratom, ki se naglo odpró. Vstopi)

Sara. Grof Izmajlov stoji tukaj-le pred vrati in želi takoj govoriti s teboj, Izak! (k Borowskemu) Oprostite, gospod nadporočnik!

Borowski (v zadregi). Moj polkovnik! Gromska strela! Nočem, da bi me videl . . . Skrijte me kam! (Edelstein je tudi v zadregi in se ozira in stopica na mestu.)

Edelstein (naglo). V kuhinjo ne, v kuhinjo ne! Tam sta moji dekleti . . . Oj, sveti Jeruzalem! Gospodje častniki so nevarni mladim dekletom . . . (pokaže na dolblino v levem kotu v ozadju). Tukaj-le za

ta-le zastor, v ta-le kot stopite! Tu imam jaz svojo knjižnico — da! Svoje sveto pismo, talmud itd... (Odgrome težko zaveso in porine Borowskega noter.) Tako! Potrpite malko! Kmalu sva gotova z gospodom polkovnikom!... (k Sari) Naj vstopi grof! (Sara otide. Edelstein čaka pri vratih, iz katerih vstopi Izmajlov.)

Izmajlov (se ozira plašno po sobi. Edelstein mu je prišel naproti in se mu klanja). Dober dan, gospod Edelstein!

Edelstein. Klanjam se, vaše visokorodje, klanjam se! Da ste le prišli! To me veseli! Prosim, sedite, gospod grof! (Mu ponudi stol poleg pisalne mize. Izmajlov sede. Tudi Edelstein sede na svoj fotelj njemu nasproti.)

Izmajlov. No vidite, da sem prišel!

Edelstein. O, nisem dvomil! (Ga gleda sila radoveden.)

Izmajlov. Denarja vam sicer nisem prinesel, pač pa nekaj, kar je še več vredno, nego tistih dvajset tisoč rubljev!

Edelstein. O, prosim, prosim!

Izmajlov (seže z desnico pod plašč ter položi na mizo etui, ga odpre in pokaže velik zlat ovratni nakit z briljanti). To-le sem vam prinesel namestu denarja. Saj vendar vzamete za moj dolg — kaj ne da?

Edelstein (gleda in se še ne dotakne nakita). Vzamem. Naj bo! Vzamem! Od vas, gospod grof, vzamem!... «Če ti prinese dolžnik otrobov za svoj dolg, vzemi jih!» pravi talmud. Kaj bi jaz te-le reči, ki je več vredna, ko otrobi, ne vzel od vas?!

Izmajlov (porine nakit pred Edelsteina, ki ga ta vzame v roke in ogleduje s poželjivimi očmi). No, ali ste že videli kdaj kaj tako lepega?

Edelstein. Aj, aj! To so pa lepe reči, gospod grof!

Izmajlov. Ali ste sami, Izak?

Edelstein. Čisto sam, vaše visokorodje! Čisto samá sva!

Izmajlov. Nò, kako se vam dopada ta stvar?

Edelstein. Sveti Jeruzalem! Kaj takega vam v Varšavi nihče ne naredi, nihče, ker nihče ne zna! To ste bili kupili svoji milostivi gospé soprogi ali v Benetkah ali pa v Parizu, dà! Poznam jaz to! Čudovita reč je to, in dali ste bili zanjo polno možnjo cekinov!

Izmajlov. Molčite, Izak, pa mi rajši hitro povejte, koliko daste!

Edelstein. Koliko naj dam? Kaj naj dam! Ti sveti Jeruzalem! Ali ste že povedali ceno? Kdor prodaje, tisti napoveduje ceno blagu! Ali ni taka navada, vaše visokorodje? (Izak tehta na tehtnici molče zlati nakit, ga ogleduje z lupoj od vseh strani, skuša briljante, če so pristni, in računa mrmraje sam s seboj...)

Izmajlov. Nò? —

Edelstein. Povejte, vaše visokorodje!

Izmajlov. Štirideset tisoč rubljev!

Edelstein (se praska po tilniku). Ne rečem, da niste bili dali toliko za nakit, ne rečem. Nočem vas žaliti, vaše visokorodje! Pa to je kapital, velik kapital, o sveti Jeruzalem! In mislite, da sem jaz že Rotschild?! Toliko ne pojde!

Izmajlov. Umazana duša!

Edelstein (užaljen). Kaj, umazana duša?! Kaj se to pravi: «umazana duša»? Ali nisem poštenjak?

Moj kaftan je morebiti res umazan, moja duša pa ne! Ali ni Jud tudi človek? ... Ne morem, pa ne morem! O, sveti Jeruzalem! Kaj pa mislite? (Pomišlja) ... Veste, kaj? Petindvajset tisoč vam dam!

Izmajlov (razžaljen). Kaj pa ti misliš! Ali meniš, da je to-le svinec in da so briljanti iz stekla, kakršne prodajejo kramarji po božjih potih za kmete? Izpod trideset tisoč ti ne prodam!

Edelstein (odmajuje). Ne morem, pa ne morem! Veste, vaše visokorodje, dokler leži taka stvar pri meni, je mrtev kapital! ... Talmud pravi: «Kdor po ceni prodaje, najde kmalu kupca». In: «Petdeset zlatov, ki nesejo obresti, je boljše, nego sto zlatov, ki nič ne nesejo!» —

Izmajlov. Briga me vaš talmud! — Pomislite, kak umotvor je to! Koliko je to vredno!

Edelstein. Ravno zato se pa kaj takega-le tudi težko prodá! Dandanes ljudje ne čislajo več tako lepega lišpa, kakor njega dni! Menda so se spametovali! Saj, kaj pač pomaga ves zlati lišp, vse zlato, vsi briljanti, če človek, ki to obeša na-se, ni pošten? «Nepoštenega človeka prezirajo vsi, če je tudi bogat, kakor prezirajo psa, ki nosi zlato verigo okoli vratú!» — Tako uči naš talmud ... Nakit ima *svojo* ceno, človek pa *svojo*! «In kaj pomaga vse bogastvo?» — pravi talmud — «Bogat je tisti, ki je zadovoljen!» —

Izmajlov (nejevoljen). Ne filozofujte in ne moralizujte! Ali mislite, da sem prišel zato k vam, da bi poslušal vaše pridige? — Kupite ali pa molčite! Čas hiti! —

Edelstein (mencá z nogami in maha z rokama po zraku). Saj kupim, saj kupim! O, sveti Jeruzalem! Kako se vam pa mudi! Pa toliko, kolikor zahtevate vi, ne morem dati!

Izmajlov. Koliko pa daste? Hitro povejte!

Edelstein. Kakor sem rekel!

Izmajlov. Devetindvajset!

Edelstein (odmajuje).

Izmajlov. Osemindvajset!

Edelstein (odmajuje).

Izmajlov. Sedemindvajset!

Edelstein. Šestindvajset tisoč. Več ne morem — več ne morem!

Izmajlov. Daj! —

Edelstein. Dobro! (Seže Izmajlovu v roko.) Petindvajset ste mi dolžni z obrestmi vred. Odšteti vam moram torej še tisoč rubljev. (Seže v blagajnico in našteje Izmajlovu na mizi denarja.) Tako, vaše visokorodje! Poštenih tisoč rubljev! (Izmajlov hlastno pospravi denar.) Zdaj pa uničiva vašo menico. (Vzame menico v roko, jo pokaže Izmajlovu in jo raztrga na drobne kosce.) Tako — dolg poplačan, menica uničena! Zdaj sva bot! To me veseli! (Si mane roke.) Pa, kaj poreče vaša milostiva gospá soproga, ko ji poveste, da ste prodali njen dragoceni ovratni nakit! Migrena jo popade in jokala se vam bo!

Izmajlov (ki je že prijel za kljuko, da bi odšel, se še naglo obrne k Izaku). Ali znate molčati, gospod Edelstein?

Edelstein. O, sveti Jeruzalem! Kako čudno vprašanje! Izak zna molčati ko kamen! «Če je

beseda vredna jeden groš, potem je molčanje vredno dva groša — pravi talmud. Kaj mislite, da sem tak bedak, da bom opravljal svoje odjemalce?! Slab trgovec bi bil! Ali mora vsa Varšáva vedeti, da prodajate svoje dragocenosti in poplačujete svoje dolgove — a? (Izmajlov, ki se mu Edelstein globoko prikloni in ga spremi do vrat, otide. Zavesa v kotu se naglo razgrne in v sobo plane **Borowski**, ves zmeden.)

Borowski (za-se). Ne . . . To je strašno, to je strašno! Kaj sem videl! Kaj sem *moral* videti!

Edelstein (se ga skoro prestraši). Ah, ah! Oprostite! Čisto sem bil pozabil na vas! Saj pravim! Glejte, tudi spomin me že zapušča . . . Včasi pozabim celo, iti v sinagogo k službi božji . . . Kaj ste rekli zdaj-le?

Borowski. Nič, nič! (Za-se.) Meni se zdi, tvoja božja služba je — denar šteti. (Glasno.) Samo tirjati menda nikoli ne pozabite svojih dolžnikov, gospod Edelstein!

Edelstein. (Dobre volje.) Kako ste dovtipni, vaše blagorodje! Za denar mi je dal Jehova res dober spomin; — samo denar mi še ostaja v glavi . . . Hehe!

Borowski. Prokleta dolgo sem moral čepeti v tej-le luknji. Zdela se mi je cela večnost . . .

Edelstein. Eh, eh! Res je . . . Oprostite! Vaš polkovnik je trd gospod. Ž njim se ni lahko pogajati.

Borowski. Ni trd ne! Še premehak je in predober! (Za-se.) O, to je strašno!

Edelstein. Joy, zdaj ste pa vse slišali, kar sva govorila!

Borowski. Rajši bi ne bil ne slišal in ne videl! Stal sem ko na žarečem oglju. —

Edelstein (nastavlja dlan za desno uho). Kaj? Zakaj? ... No, je pač tudi v zadregi vaš polkovnik! Kaj za to? Vidite, celo on je zašel v zagato!

Borowski. (Za-se.) Pa v kakšno zagato! Ko bi ti vedel! (Glasno.) Revež je, revež! Večji revež je ko jaz!

Edelstein. Zakaj, zakaj? ... Pa saj ne boste raznašali po mestu, koliko dolgov ima grof Izmajlov ... Prosim, pogledjte no ta-le krasni nakit, ki mi ga je prodal polkovnik! (Pokaže Borowskemu na mizi v odprtem etuiju ležeči nakit. Borowski pristopi bliže in gleda nakit.)

Borowski. Vidim, vidim ... Strašno lepo! Res, *strašno* lepo! Nakit mi je znan ...

Edelstein (nastavlja dlan za uho). Znan? Mogoče ... Take reči nosijo dame na balih ...

Borowski. Da, videl sem ga že na ženskem vratu. — (Za-se.) Samo ti ne veš, na *čigavem* ženskem vratu! (Glasno.) In zdaj leži tukaj ...

Edelstein. Kaj ne? Zdaj je moj! Hehe!

Borowski. (Za-se.) Ne bo dolgo tvoj! (Glasno.) In ti briljanti se leskečejo ko solze, ki teko človeku iz oči, kadar gleda človeško tragedijo ...

Edelstein (gleda Borowskega začudeno). Kako lepo znate vi govoriti! Tako se čita v knjigah ... In v našem gledišču sem slišal svoje dni tako lepo govoriti — takrat, ko sem bil še mlad, seveda ... Vi govorite še lepše nego naš rabin!

Borowski (kakor bi se predramil iz sanj). Menico sem podpisal — kje je moj denar? Meni se mudi! —

Edelstein (osupne). Ali ni res, da me zapušča spomin? O, sveti Jeruzalem! Še denarja vam nisem naštel! Vidite, grof Izmajlov naju je bil prekinil!

Oprostite, oprostite! (Obrne se in gre k blagajni, kjer išče denarja in ga šteje.)

Borowski (gleda nakit. Za-se). Torej je res, o čemer so si danes ljudje šepetali v kavarni! O, groza, groza! Izmajlov — tat!... Ta nakit je ukradel predsinočnjim v buduarju kneginje Zagorske!... In kriva je njegova lepa Vanda, ki ga je pahnila v dolgove... Ta tragedija! Zaplakal bi na ves glas... Izdati se pa ne smem...

Edelstein (prinese denar iz blagajnice in ga našteje Borowskemu na roko). Tako... Poštenih tristo rubljev! Veseli me, da vam morem postreči...

Borowski (za-se). Farizej! (Glasno.) Hvala! Zbogom! (Odhaja.)

Edelstein (mu seže v roke). Na svidenje! (Ga spremi do vrat se klanjaje.)

Borowski (prijemaje za kljuko, zase). Kako se bo to končalo? (Otide.)

Edelstein (sam. Sede v star fotelj in si mane roke). To so ljudje! Zapravljajo denar po plesiščih in zabaviščih, po izletiščih in letoviščih, po zdraviščih, toplicah in igriščih itd. — potem pa lazijo k meni v ghetto, da jim pomagam v stiskah! Na ulici me tak-le kavalir še ne pogleda, češ, da sem oderuh, lihvar, goljuf, slepar... O, sveti Jeruzalem! Komu sem že kdaj krivico storil? Ali sem že koga kdaj *sivil*, da naj pride v moj brlog?! (Vzame tabatiero in nosljá.) Le zapravljajte denar! Meni se pri vsem tem dobro godi! (Šteje na prstih.) Imam tri hiše v Varšavi, jedno v Vilni! Meni se dobro godi! In to je glavna stvar! Hehe!...

ČETRTO DEJANJE.

(Salon pri Izmajlovu, kakor v prvem dejanju. Po obedu. Skozi okno na zahodni strani pada dolg in širok snop solnčnih žarkov napošev v salon.) Vanda, opravljena za sprehod, sedi v fotelju in čita neko knjigo, ali raztreseno. Tedaj pa tedaj ji uhajajo oči preko knjige. Tudi vstane vmes in hodi gori in doli nervozno.

Vanda. Rusi mi niso ravno simpatični ljudje, pa njihove pisatelje ljubim. Ta-le Turgénjev pozna res življenje in srce človeško do dna.

Izmajlov (oblečen za jahanje vstopi iz desnih stranskih vrat. Sila resen in bled). Dober dan, Vanda! — Ravno kar sem dobil tisti ukaz iz Peterburga, da moram v osmih dneh odriniti s svojim polkom na Kavkaz!

Vanda (prestrašena). Ah! Torej res! Moj Bog, moj Bog!

Izmajlov. Da, res je! (Potrt in zamišljen.)

Vanda. Saj sem mislila, da odhajaš že kar sedaj-le na vojsko, ker si tako oblečen za jahanje... (Ga gleda otožno in koketno.) Kam pa spet, Fedja? Moj Bog! Kako me ti zanemarjaš! Kar ogiblješ se me. Ali ti je dolgčas pri meni? Pri obedu nisi skoro nič govoril in zdaj se ti že spet nekam mudi *mimo* mene. Oh, jaz sem žalostna...

Izmajlov. Ko bi ti videla v mojo dušo, bila bi morda še bolj žalostna! (Kratek odmor. Izmajlov stoji pred svojo ženo.) Pojezdím za nekaj ur v mestno okolico v službenih opravkih. V svežem zraku se okrepčam. Upam. Povrnem se zvečer. Zatorej oprosti! Čítaj ta čas! Knjiga je najboljši družabnik.

Vanda. Prav imaš, Fedja! Le pojdi se razvedrit! Zaradi mene le pojdi, le pojdi! Saj ti nič ne zamerim. Že prebijem kako popoldan — tudi sama.

Izmajlov. Če pride v tem času kak neslan upnik, reci mu, naj pride jutri, ali pa ga sploh ne sprejemaj! . . . Zvečer pa se pogovoriva kaj več. Imam ti veliko, veliko povedati.

Vanda. Zbogom torej, Fedja! Zbogom! Torej zvečer se vidiva. Drevi je gledišče, da ne pozabiš! Opera! . . . (Ga spremlja do vrat.) Apropos! Kozakiewicz te lepo pozdravlja; včeraj sem ga srečala.

Izmajlov. Hvala! Torej: do svidenja! (Se poljubita. Izmajlov odpre vrata. Vanda ga še enkrat prime za roko, ga globoko pogleda in še enkrat poljubi. Izmajlov otide.)

Vanda (sama. Sede in čita nekaj hipov, pa kmalu naglo vstane in pozvoni.)

Hišna (vstopi.)

Vanda. Pokličí izvoščika! Popeljem se na sprehod.

Hišna (otide molče).

Vanda (stopi k oknu. Zagleda Kozakiewicza na ulici in se zgane). Že gre! (Pričakuje gosta pri vratih, držeč knjigo v roki.) Moj Bog! Kaj naj storim? Ali naj res pobegnem ž njim, kakor sem mu včeraj obljubila? (Grize ustnice in hodi nervozno gori in doli) ... Da! Sklenila sem ... Moj sklep stoji trdno ... Pojdem, pojdem ž njim, ki ga ljubim iz globočine svojega srca! Sedaj sem samo njegova — Kazimirjeva! Moj mož me zanemarja ... Pri njem mi je čimdalje bolj dolgčas ... Kaj me brigajo zakonske vezi! Kaj me briga svet! (Postoji in pomišlja.) ... Trdnjava je tistega, ki jo je premagal! Kozakiewicz me je premagal — torej sem njegova. On ima pravico do mene — in jaz do njega! ... Da bi bila le že kmalu v Parizu! — Pojdem, pojdem! (Vrata se odpró in Kozakiewicz vstopi.)

Kozakiewicz (opravljen v popotno obleko vstopi naglo in poljubi Vandi roko). Iz kavarne sem videl, ko je grof odjahal — in tukaj sem!

Vanda (ga poljubi). Bog te živi, Kazimir! (Sedeta k mizi.) Prav si videl! ... Izmajlov je odjahal po službenih opravkih v okolico. Povrne se šele zvečer, je rekel. Čisto potrj je. Ne vem, kaj mu je spet. Gotovo ga mučijo spet ti nesrečni najini dolgovi ... Čisto me zanemarja zadnje dni! ... (Odmor.) Danes je dobil ukaz, da mora v osmih dneh oditi na Kavkaz ... Pomisli! (Otožna.)

Kozakiewicz. Tako!? Revež! ... (Odmor.) *Ti!* (Vzame hlastno iz žepa dva telegrama in ja pokaže Vandii.) Čitaj!

Vanda (čita). «Pariz. Vaš stric Stanislav pl. Kozakiewicz ponoči umrl. Pogreb pojutrišnjim. Testament ima notar.

Bleu,
ravnatelj hôtela».

Kozakiewicz. In drugi telegram?

Vanda (čita). «Pariz. Vi ste dedič stričevega premoženja. Dva milijona frankov. Pridite čim prej!

Notar **Griffon.**»

Kozakiewicz (nemiren). Nò?

Vanda (živahno). Čestitam, čestitam! Oh, kako si srečen, Kazimir!

Kozakiewicz (mahne z desnico po zraku). Kaj mi je denar! Da bom res srečen, zato treba ene same besede iz tvojih ust, Vanda!

Vanda. Ah, — ti me spravljaš v strahovito zadrego! Moj Bog, kako te ljubim! Ne zahtevaj rajši tiste edine besede od mene, ker bi ti je bržčas ne mogla odreči. — Ó, kako je bilo včeraj v tvoji vili lepo! Najrajša bi bila kar pri tebi ostala!

Kozakiewicz (vstane nervozno). Sedaj pojdeš z menoj v Pariz! Prišel sem po tebe! Grofa ni doma. (Pogleda na svojo zlato žepno uro.) Brzovlak se odpelje v poldrugi uri. Obljubila si mi včeraj, da greš takoj z menoj, kadar postanem dedič. Greš? — Moraš iti! Moj voz že stoji pred hišoj!

Vanda (se bori). Moj Bog, kam sem zabredla! Moža naj zapustim?! Ah! . . . Da, da! Pojdem s teboj, ker me ljubiš!

Kozakiewicz (naglo). Koliko ima — imata dolgov?

Vanda. Vsega skupaj baje okoli štirideset tisoč rubljev. Tako mi je pravil. Najmenj dvajset tisoč bi jih moral pa že danes ali jutri poravnati. To je grozno! Kje naj jih vzameva?

Kozakiewicz (se ji približa za korak). Dobro! — Dolgove poplačam jaz! Kaj mi je to — štirideset tisoč rubljev! Ostane mi še dovolj. Iz ljubezni do tebe storim to, Vanda! Vsoto pošljem iz Pariza prvi dan. Samo pojdi z menoj!

Vanda (ginjena). Kako si dober, Kazimir! (Ga objame in poljubi.) Kako si dober!

Kozakiewicz. Nič, nič! (Odmor.)

Vanda (skrivnostno). Ti! Danes sem slišala nekaj strašnega! Ali je res ... ali je res, da je oni večer pri knezu Zagorskem nekdo ukradel dragocen nakit z briljanti?

Kozakiewicz (gleda sila resno v stran). Žalibog je to res! Tudi jaz sem izvedel to šele danes ...

Vanda. Pa kje se je izvršila tatvina?

Kozakiewicz. Tat se je bil vtihotapil v kneginjin buduar ...

Vanda. V buduar!?

Kozakiewicz. Da! Tako je izpovedala kneginja Zagorska ...

Vanda (naglo). In kdo je — tat?

Kozakiewicz (skomizga z ramama). Baje neki častnik.

Vanda. Častnik?!

Kozakiewicz. Dà!

Vanda. Ta je uničen, kadar se izve!

Kozakiewicz. Uničen, izgubljen!

Vanda. Kdo je ta nesrečnik?

Kozakiewicz. Naj ti povem?

Vanda. Ti veš?!

Kozakiewicz. Vem.

Vanda (skrajno vznemirjena). Kdo?

Kozakiewicz (vzdihne globoko, potem izgovarja ime počasi, s povdarkom). *Grof — Fjodor — Andrejevič Izmajlov!*

Vanda (vskrikne na ves glas in omahne na fotelj. Ihtí. Odmor).

Kozakiewicz (skoči čez nekaj hipov k njej in jo tolaži). Ubogi grof! — Bodi mirna! Dolgove poplačam jaz! Seveda — *sločina* pa ne morem poravnati... Zato bo moral trpeti sam... Beživa odtod, dokler je še čas! Beživa! Vsaka minuta je dragocena. Beživa! Slišiš?

Vanda (vstane naglo). Ah, ubogi Fedja! (Odmor.) Morebiti bi še mene tirali pred sodišče!... In če tudi ne — tukaj mi ni več obstati! Ljudje bi s prstom kazali za menoj... O, ta škandal! Soproga tatova!... Strani, strani odtod! Saj bi pobegnila sama, če bi tudi ne šla s teboj... Proč, proč iz Varšave! Daleč v tuje kraje, kjer me ne bo nihče poznal! Reši me, če me res ljubiš!... S teboj pojdem — da!...

Kozakiewicz. Drugega izhoda ni! Proti grofu se že vrši poizvedavanje... Z menoj v Pariz! — Hišni reci, da si se odpeljala na sprehod h kaki sosedu, pa da se povrneš še le zvečer, ko se povrne tudi grof! Napiši mu karto!

Vanda (sede k mizi). Saj sem že itak naročila izvoščika za sprehod! (Piše biljet. Potem pozvoni.)

Hišna (vstopi).

Vanda. Ti, Vera, jaz grem sedaj obiskat grofico Leščinsko. Popeljevi se na sprehod. Povrnem se zvečer, ko pride tudi gospod grof. Tu na mizi je biljet zanj!

Hišna. Slušam, vaše visokorodje!

Vanda. Gospod pl. Kozakiewicz me spremi do grofice. (Hišna otide.)

Kozakiewicz. Še dobre pol ure! Jaz imam že vse pripravljeno za odhod! Moja prtljaga je na postaji. Vse v redu. Torej Vanda, naravnost na kolodvor!

Vanda (hlastno, jokaje se). Naravnost na kolodvor! (Ozira se še po salonu. Vzame iz mize Izmajlovljev portret in ga gleda.) Ah, fotografijo njegovo še vzamem. Saj ga ne bodem videla nikdar več. (Briše si solze, potem vtakne sliko v žep.) Zbogom, Fedja! (Takoј pa se obrne in teče h Kazimirju ter se mu obesi okoli vratu.) O, kako te ljubim! . . . O, kaj sem doživela!

Kozakiewicz (drži Vando za roki). Idiva, idiva! Hitro! (Otideta skozi srednja vrata. Nekaj trenutkov je salon prazen, potem vstopi sluga skozi srednja vrata, hišna pa iz stranskih vrat pozneje, ko je sluga že v salonu.)

Sluga (pospravlja in molčé briše pohištvo. Maje z glavoj).

Hišna. Ti, Kuzmá, meni se zdi v naši hiši že nekaj časa vse tako nekako čudno, da ti ne morem povedati, kako. Tako se mi zdi, veš, kakor bi bila vsa hiša zakleta in začarana.

Sluga. Prav imaš, Vera! Eh, žalostno je, žalostno. Nič več ni tako, kakor je bilo včasih. Eh, kdor bi mislil, da je taka-le gospoda vselej srečna, ta bi se motil! Ni vse zlato, kar se sveti!

Hišna. Res je, res je! ... Grofica se mi zdi vsa spremenjena — posebno odkar jo obiskuje ta Kozakiewicz! Z grofom se ne gledata nič več tako lepo kakor poprej. On vleče na svojo stran, ona pa na svojo! Glej, Kuzmá, danes n. pr. že nista šla skupaj na sprehod... Bog vé, kaj imata! Oh, iz te moke ne bo dobrega kruha!

Sluga. Ubogi grof! Tako dobra duša je. Star sem že, sive lase že imam, pri marsikateri gospodi sem že služil, pa tako dobrega gospodarja še nisem imel.

Hišna. Predober je! To je njegova nesreča! O, ko bi bila jaz grof Izmajlov, jaz bi tako-le lahkomišelnico drugače držala v kleščah!

Sluga. Jaz tudi! (Nekdo trka. Sluga odpre. V salon stopi Aron Morgenrot.)

Morgenrot (se ozira začuden). Kje pa je go-gospod gro-grof?

Sluga. Ali ste že spet tukaj? Zvečer pride! Pridite jutri, saj menda ne gori voda!

(Morgenrot otide. Kmalu na to spet nekdo potrka. Sluga gre godrnjaje odpirat. Skozi vrata pomoli glavo krojač Suchy.)

Sluga (osoren). Gospode ni doma! Jutri, jutri, gospod Suchy; saj jutri še ni sodnji dan! (Suchy otide.)

Hišna. Ej, to so sitni ljudje! Tako gospodo tirjat hoditi! Ali se to spodobi?

Sluga. Veš, kaj? Rajši sem sluga Kuzmá, kakor pa kak grof!

Hišna. In jaz sem rajša služabnica Vera, kakor kaka grofica! (Otide skozi stranska vrata.)

Izmajlov (vstopi čez nekaj trenutkov z jahalnoj palčicoj v roki. Sluga se hitro ozre začuden. Pomaga Izmajlovu sleči vrhno suknjo itd. Potem mu pokaže Vandin biljet na mizi).

Sluga. To-le so pustili premilostljiva gospá grofica na mizi za vaše visokorodje!

Izmajlov (prečitavši biljet). Že dobro! — Kdaj je odšla gospá grofica?

Sluga. Pred jednoj uroj, vaše visokorodje! Premilostljiva so mislili, da se povrnete, vaše visokorodje, še le zvečer, pa so rekli, da pridejo domov šele drevi!

Izmajlov. Prinesi mi čaja, Kuzmá! (Sluga otide. Izmajlov sam. Sede k mizi in se nasloni na fotelj.) Sprehod mi ni nič pomagal! Nisem mislil, da se povrnem že tako hitro domov . . . Zunaj ne najdem miru. Naravno! Saj mir ni zunaj nas; mir mora imeti človek sam v sebi. In če ga nima sam v sebi, zastonj ga išče drugod . . . (Sluga prinese čaj, ki ga Izmajlov popije.)

Izmajlov (sam). Čudno! Vse gre še po navadnem, vsakdanjem tiru . . . Popil sem čaj, torej še živim! (Prižge si cigareto.) Kadim papirosko, duham tabak, okušam ga, vidim dim, slišim tiktakanje ure na steni . . . Vsi občutki, vsi živci še opravljajo svojo službo — torej še živim! (Odmor.) Ali pa sem vreden, da še živim? . . .

Tat! Zločinec! ...

Oh, ona strašna noč! Kaj me je bilo izvabilo s plesišča, izmed ljudi? Kaj me je vleklo po hodniku, pa me neslo v tisto sobico? ... Sam satan je bil to! In sam satan mi je nastavil past in mi pokazal zlato, da sem iztegnil roko po njem! ... (Vstane naglo, korakne parkrat po sobi gori in doli, pa zopet mehanično sede na fotelj.)

To je strašno! — Vest, vest, vest!

Kje je pekel? (Prime se za prsi.) Tukaj-le notri je! (Zamisli se.) Ali pa sem jaz sploh še — jaz? Ali ne tiči v tej-le uniformi kdo drugi? Ali ni kak hudoben demon zamenjal mojo osebnost? Kako naj se prepričam o identiteti svoje osebe? ... (Vstane, gre k zrcalu in gleda zamišljen vanj, držeč roki na hrbtu. S poveljniškim glasom.) Ali si ti polkovnik Fjodor Andrejevič Izmajlov — a? Povej! (Odmor.) Da! Po obrazu si! ... Ali po značaju, po poštenju — nisi!

Lopov si, ne pa Fjodor Andrejevič Izmajlov! Fej te bodi! (Pljune v zrcalo.) ... Ali te je kaj sram? Smiliš se mi, revež! (Obrne se od zrcala in hodi gori in doli. Potegne iz žepa zlato uro in pogleda na njo.) Štiri!? ... Ali sem tako malo časa jahal? ... Vande še menda ni ... Da bi le skoro prišla domov! Ona še ne vé ničesar ... Drevi pa se ji izpovem kakor svojemu izpovedniku! (Pozvoni.)

Hišna (vstopi čakaje molčé povelja.)

Izmajlov. Ali je gospa grofica že doma?

Hišna (se prikloni in otide).

Izmajlov (brska nekaj po papirjih sam s seboj govoreč.) Kam sem založil te proklete račune?

Hišna (se povrne). Vaše visokorodje! Premilostive gospe grofice še ni domov! — Časnik! (Položi časnik na mizo in otide.)

Izmajlov (vzame v roko časnik in ga pregleduje. Na tretji strani mu obstoje oči na neki notici. Strmí z debelimi očmi in čita preplašen.) «*Tatvina*. Na sijajnem plesu, ki se je vršil pred kratkim pri knezu Zagorskem, je bil ukraden iz kneginjinega budoarja dragocen zlat nakit z briljanti. Juda Izaka Edelsteina, kateremu je tat prodal nakit, so ravnokar zaprli. Slučaj obuja senzacijo. Policija je storilcu baje že na sledu» ... (Časnik mu pade iz rok. Ves prestrašen. Prime se za glavo.) Na sledu!... Groza! (Strmí pred-se ko okamenel.) Torej mesto že vé o tem!... Kaj sedaj? (Zamisli se globoko.) ... «Biti — ne biti ... To se vpraša zdaj!» ... O Hamlet, Hamlet! Ne vem, če nimam jaz tehtnejšega vzroka, staviti si tako vprašanje ... Pa tebe sem slišal tako modrovati na odru — jaz pa ne stojim na odru! To ni gledišče — kruta dejstvenost, resnično, moje življenje je to!... (Odmor.) Ali naj se ovadim sam? Dà! Kaznovali me bodo ... Trdnjava, Sibirija morda ... In potem? ... Potem začnem novo življenje! Delat pojdem — makari v tovarno ... Novo življenje, spokorno življenje! (Vstane in se po vojaško vzravna pokoncu.) Bodi junak, Fjodor Andrejevič! Pravi vojskovodja ne sme nikdar izgubiti glave! (Hodi nervozno gori in doli.) Oblečem se in pojdem k policiji ovadit se ...

Sluga (vstopi in izroči Izmajlovu pismo). Pismonoša! (Otide klanjaje se.)

Izmajlov (vzame hlastno pismo in odpre kuvert).
Od Vande?! (Čita na glas.)

«Predragi Fjodor Andrejevič!

Ko prečitaš to-le pismo, me že ni več v Varšavi! Ne išči me! . . . Jaz sem ti bila itak samo v pogubo . . . Pobegnila sem s Kozakiewiczem, ki je dobil telegram, da mu je umrl v Parizu tisti bogati stric. Kozakiewicz je podedoval po njem velikansko premoženje . . . Ne srdi se na naju. Ne povrnem se nikdar več!

Toliko v največji naglici . . .

Zbogom! Tvoja bivša

Vanda.»

Varšava, dne

Izmajlov (omahne na fotelj, in pismo mu pade iz rok. Strašno potr. Takoj pa vstane ko blazen. Stiska pesti in išče obleke.) Za njima — za njoj! . . .

O, ta lopov! Hlinil mi je prijateljstvo — pa mi zapelja in odvede ženo! O, prokleti svet! Ta podlost! (Žuga s pestmi.) . . . Kaj stojim tu in čakam? . . . Za njima! (Pogleda na svojo žepno uro.) Pred kakimi tremi urami sta odpotovala z brzovlakom . . . Pa kam? V Pariz? . . . (Teko po sobi gori in doli ves zmeden.) Policiji grem javit, da pošlje za njima tiralico! (Obstoji in se zamisli.) Kaj?! Ali sem blazen?! . . . Policija išče že mene samega! Ne pustili bi me črez mejo! (Omahne na fotelj.) Prepozno! Usoda je sama zapahnila duri za menoj . . . Jetnik sem v svojem stanovanju . . . Ne uidem nikamor! Prepozno! Policija išče mene — in jaz hočem iti iskat žene! (Smehlja se ko blazen gledaje v tla.)

Tako torej! Ta je prva, ki me zapušča! Prva bi mi morala pomagati — pa se mi prva izneverja!... In ušla je z ničvrednežem, ki sem ga jaz na srce pritiskal! O!... In kadar se ladja potaplja, jo ostavljajo podgane... Dà, moja ladja se že nagiblje na bok... Zavozil sem na podmorsko skalo — in sedaj dere voda v ladjo... Krmilo je zlomljeno, sidro sem izgubil... Črna nevihta... Vihar tuli... Bliski švigajo na obzorju ko ognjeni modrasi... Strela udarja... Kmalu me pogoltne globočina... In sam sredi oceana!... (Odmor.) Prav ima, da je pobegnila! Boljše v Pariz, nego v Sibirijo! (Prime se za glavo z obema rokama in ihti.)

O, kako sem ljubil to žensko — kako sem jo ljubil!... In ta človek, ki si ga imel rajši ko svoje poštenje in svojo čast... Če me taka ženska zapušča, če me taka zapušča!...

Kaj je ljubezen?

Mati sovraštva!

Kaj je prijateljstvo?

Hlimba!...

Bedak! Ali pa veš, če te je tudi ona v resnici ljubila?

Vse je bilo laž!

In, ali si jo ti ljubil prav in pametno? To je, to je!

Ljudje se ne ljubijo prav; odtod izvira vsa nesreča! (Zamisi se še bolj in se bolestno nasmehlja.) Ah, zdaj se mi svita v glavi!

«Kar mačka rodi, miši lovi!»

In jaz tega nisem vedel poprej?! Telesne in duševne lastnosti se res podedujejo. Nov dokaz! Haha!... Mati moje Vande je bila tudi ušla svojemu možu!... Zdaj mi je vse jasno!... (Kakor bi se predramil iz svojih premišljevanj, plane kvišku ko blazen. Izraža v kretanju vso svojo energijo in odločnost.)

In vendar je grem iskat! Najdem jo, makari grem v Ameriko za njoj!... Oba dojdem! (Zamisli se za hip. Obstoji ko prikovan na mestu in strmi z izbuljenimi očmi proti kaminu. Z desnicoy kaže pred sebe kakor blazen.) Tam v kotu elegantne gostilnice sedita. Držita se objeta — ko novoporočen par. V desnicah držita peneči se šampanjski čaši. On ji laže sladke besede o ljubezni; ona ga posluša vsa zamaknjena. Srci jima prekipevata blaženstva, duši jima toneta v jezeru sreče. Zdaj trkneta s čašama in izpijeta. On se nagne k njej in jo hoče poljubiti... (Se blazno nasmehlja. Na to ves razjarjen.) Tu pa stopim jaz pred njiju ko duh, ko karajoča vest, ko kerub z ognjenim mečem, ko živa Nemezis!... Tableau!... Ona vskrikne in omedli... On pa me gleda debelo... Samo hip — in mrtev se zgrudi zapeljivec Kozakiewicz pod mizo! Kri teče po tleh... Ljudje vro na kup, gledat grozni prizor... Tragedija... (Ves ginjen, skoro z jokajočim glasom.) Ona poklekne pred mene in me prosi usmiljenja...

Odpuščam ti, Vanda, moja Vanda! Velikodušno ti odpuščam!... Vzdignem jo k sebi, objamem in poljubim jo ves srečen in se povrnem v Varšavo z izgubljenoy ovčicoj svojoj... (Vzravna se in

korakne odločno proti vratom.) Za njima — za njoj!...
(Ko odpre vrata, mu stopi isti hip sluga naproti.)

Sluga. Dva častnika stojita zunaj in želita govoriti z vašim visokorodjem.

Izmajlov (osupel, odgovori počasi.) Naj vstopita!
(Sluga otide.)

Kvasov in Borowski (vstopita po vojaško z resnimi obrazi.)

Kvasov (stopi za korak naprej proti Izmajlovu.)
Vaše visokorodje, gospod polkovnik! Čast našega polka je oskrunjena in omadeževana!... Oni večer, ko je bila soareja pri knezu Zagorskem, je nekdo ukradel kneginji zlat nakit z briljanti! Toliko sedaj že vemo, da je tisti tat, žalibog, neki častnik našega slavnega polka, ki si je bil priboril na Balkanu vse polno lovorik. In tudi to vedo zanesljive priče (pogleda po strani na svojega tovariša) potrditi, da je tisti častnik prodal nakit Judu Izaku Edelsteinu...

Prosimo vas, gospod polkovnik, da blagovolite ukreniti, kar je nujno potrebno, da se opere ta madež na našem polku!...

Izmajlov (ki je sicer junaško pokoncu stoje, pa vendar mrtvaško bled, poslušal Kvasova.) Bodita prepričana, draga gospoda tovariša, da bode moja prva skrb, da se polku povrne staro poštenje in dobro ime! Še danes ukrenem, da se zločinec zasači in kaznuje!... Oprostita, da stopim tja-le v spalnico po — vojaški zakonik! (Izmajlov stopi z negotovimi koraki na desno v sobo. Častnika gledata nekoliko vznemirjena za njim. V tem hipu se zasliši — strel iz revolverja. Častnika

stopita naglo v spalnico, Kvasov naprej, njegov tovariš za njim. Skozi srednja vrata priteče brez sape, vsa prestrašena hišna Vera v salon in gleda, kaj se je zgodilo. Pri tej priči prihitita že častnika iz spalnice. Za njima pride potrta in sključen sluga Kuzmá in se nasloni pri podbojih. Roki sta mu omahnili. Ihtí. Tudi hišna si briše solze.)

Kvasov (resno in žalostno.) Izmajlov — mrtev!

Borowski. Madež je opran!

Kvasov (polglasno, gledaje v tla). Revez!

RED SV. JURJA

OSEBE.

Vasilij Vasiljevič **Sarafanov**, meščan in
član mestnega sveta

Tatjana, njegova žena

Nataša, njiju hči

Vladimir Vladimirovič **Rubinov**, mestni
starosta

Ivan Andrejevič **Saharov**, trgovec

Griška, privatni pisar pri Sarafanovu

Krojač

Hišna.

Godi se v nekem mestu na Ruskem. Čas: polpretekli.

(Staroruska meščanska soba s pisanim lesenim stropom. V desnem kotu v ozadju visi sveta podoba, pred kateroj gori oljnata svetiljka. V levem kotu je peč. Spredaj na desni stoji pisalna miza, na sredi sobe pa navadna miza s stoli. V ozadju na sredi, potem na desni in levi vrata.) Dopoludne.

Sarafanov stoji na sredi sobe pred mizoj držeč desnico vodoravno, nekoliko vsločeno. Krojač mu meri rokav. Sarafanov je približno štiridesetleten mož srednje postave, rdečeličen, širokopleč in precej obilnega trebuha. Oblečen je moderno. Na nogah ima škornje.

Krojač (bolj majhne postave, s kozjoj bradoj, ima svinčnik v ustih). Tako ... 62 cm (zapiše mero v notes, ki leži na mizi). Zdaj pa še čez prsi in čez trebuh! ... Čez prsi: 135 cm (zapiše. Meri suktnjo okrog trebuha) ... 158 cm! (Spet zapiše.)

Sarafanov. Kaj meriš že po novi meri?!

Krojač. Kako pa, vaše blagorodje! To je veliko lože.

Sarafanov. Vraga!

Krojač (zapira notes). Tako ... Vse dobro.

Sarafanov. Pa je lahka ta nova mera?

Krojač. Čisto lahka! ... Meter, centimeter, milimeter — kilometer i. t. d.

Sarafanov. Tako!?! ... (Potrka krojača po rami.) Kar se tiče hlač — prosim te, Prohor Pamfilovič, le ohlapno! Jaz ne maram, da bi me kje kaj

tiščalo! Hlače morajo biti široke, da lahko stopam v njih in brez zadržka prestavljam noge! Vidiš, tako-le! (Sarafanov korakne parkrat energično po sobi gori in doli, da se vse trese. Krojač ga gleda po strani.) In frak mora biti tudi širok dovolj, da ga ne bom čutil, bodi si da sedim, stojim ali hodim! Posebno rokavi morajo biti v ramah tako široki, da lahko gibljem z rokama, kakor hočem! Vidiš, tako-le! (Maha z obema rokama po zraku. Krojač ga debelo gleda in maje z glavoj.) Gromska strela! Če me suknja tišči, me spravi to tako v slabo voljo, da bi kar zblaznel in krojača, ki mi je obleko skazil, oklofotal! (Gleda hudo. Krojač se mu umakne za par korakov.)

Krojač. Kaj pa, če bo potem frak prevelik?

Sarafanov. Kaj prevelik? Kdo ga bo nosil? Komu mar?

Krojač. Meni je to mar! Kaj pa poreko ljudje, ko bodo videli, da vam frak tako visi na plečih ko rjuha na kakem strašilu! Veste, kaj poreko? Krojač, ki vam je naredil frak, je mojster-skaza, in potem — lahko noč, moja obrt! Ljudje se me bodo ogibali od daleč!

Sarafanov. Kaj še! Naredi, kakor jaz hočem! Povem vsakomur pod nos, da sem hotel sam tako imeti! Čakaj! (Zasukne se in gre v kot, kjer stoji omara za obleko, vzame iz nje staro, ponošeno suktnjo ter jo prinese pokazat krojaču.) Vidiš, to je suknja, ki mi je prav! Rečem ti, da mi bo žal, kadar se bom moral ločiti od nje; ta me nikjer ne tišči. Prav toliko-le mi naredi! To je vzor vseh sukenj! Vzemi jo s seboj!

Krojač (razgrne staro suktnjo ter jo ogleduje po strokovnjaško od vseh strani kimaje pri tem z glavoj rahlo smehljaje se). Ta-le bi bila res še Golijatu prav, tistemu, ki ga je bil premagal pastirček David!... No, če že hočete — vam pa naredim frak po tem-le staročastitem vzoru! Na vašo odgovornost!

Sarafanov. Da! To je vzor! (Skrivnostno in važno.) Ne pozabi pa tukaj-le na levi strani (pokaže s kazalcem) prišiti takšno črno vrvico! Že veš, čemu mi bo ... To je jako važno, jako važno!

Krojač (se popraska za desnim ušesom). Aha! To je zato, da se obešajo nanj redovi, svetinje! Lani sem bil moral tudi Andreju Kuzmiču — veste, tistemu, ki je letos za kozami umrl! — narediti na suktnjo takšen trak, na katerega je potem obešal vojaško svetinjo... Dobro, dobro! Naredim tudi vam! Saj vojaško svetinjo imate tudi vi, blagorodje!

Sarafanov. Pa morebiti prileti v kratkem času odkod še kaj boljšega!

Krojač (odpre usta). A, Bog vam daj srečo, vaše blagorodje! Sedaj je res ugoden čas za to. Mladi car hoče zaslužne može odlikovati. Tako sem slišal.

Sarafanov (sramežljivo). Zaslužnim možem se sicer jaz še ne morem prištevati... Delam po svojih močeh in storim dobro, komur morem.

Krojač. No, no, no! Skromnost je lepa krepost; pa vse, kar je prav! Dobro srečo!

Sarafanov. Hvala!... Kakor pravim; za hlače in za vestjo se ne mudi tako, pač pa moram imeti frak v osmih dneh! Frak je glavna stvar! Zapomni si!

Krojač. Bodite brez skrbij! Klanjam se! (Otide s staroj suknjoj na levem laktu.)

Sarafanov (sede k pisalni mizi in vzame v roke neki album, v katerem so naslikani vsi ruski redovi. Prelistuje album in se smehlja vmes. Sedaj sedí sklonjen pri mizi, sedaj se nagne nazaj na naslonjalo, sedaj dene desno nogo na mizo i. t. d. Črez nekaj trenutkov pride iz stranskih desnih vrat njegova žena Tatjana pletoč nogavico. Tatjana je precej visoka, približno petintridesetletna dama, prijetne vnanjosti, oblečena tudi po novi šegi s pisanim predpasnikom. Ko vidi, da je mož zamišljen, se mu bliža po prstih od zadi in mu pogleda preko rame v album, se smehljaje).

Tatjana. Kaj si pa spet tako zamišljen?

Sarafanov (se skoro prestraši). A — ti si?!

Tatjana. Kaj pa je to? — A! Redovi, naši ruski redovi in svetinje!

Sarafanov (nekoliko v zadregi). Dà!

Tatjana (sede k njemu na stol). Ah, Vasilij Vasiljevič — ti misliš res?

Sarafanov. No — in zakaj ne?

Tatjana. Nemogoče ni!

Sarafanov. Jaz tudi mislim, da ne!

Tatjana. In ti bi rad enega teh-le? Kaj? (Pokaže s kazalcem na redove.)

Sarafanov. Branil bi se ga ne! In misliš, da je na Ruskem kak človek, ki bi se branil takega odlikovanja?

Tatjana. Kaj branil? Ali —

Sarafanov. No — in?

Tatjana. Ali dobiti ga je treba poprej, potem se ga moreš še le braniti.

Sarafanov. Vidiš — in jaz se ga ne bom branil, jaz ne!

Tatjana. Verjamem . . . (Oba gledata redove.) Ti, ali bi res zelo rad kaj takega? (Nežno in laskaje.) A? (Sarafanov vzdihne globoko in pogleda pomenljivo svojo ženo.) Bog daj, da se ti izpolni goreča želja, po kateri že dolgo hrepeniš?! Saj zaslužiš.

Sarafanov (jo poljubi na čelo). Hvala!

(Vrata se odpro in v sobo stopi dvanajstletna hčerka Nataša, učenka prvega razreda ženske gimnazije s knjigami pod pazduhoj.)

Nataša (se prikloni živahno in nagajivo). Dober dan, papa, dober dan, mama! (Vrže knjige na omaro poleg vrat in steče k roditeljem.) Rosa, rosae, rosae, rosam, rosa, rosa . . . Mundus, mundi, mundo, mundum etc. . . . Ali znam? Kaj?

Tatjana (s samozadovoljstvom jo gledaje). Glej, glej, kaka učenjakinja! Še le v prvi latinski šoli, pa zna že latinsko!

Sarafanov. Že prav, že prav, Nataša! Le pridno se uči!

Nataša. Da bom kmalu doktorica, kaj ne, papa? O, me ženske smo tudi kaj vredne na svetu!

Tatjana. Glej, glej, kako jo napihuje gimnazija!

Sarafanov. Pač res!

Nataša (se namrdne kisló). Pa lačna sem, lačna!

Tatjana. Vzemi si tam-le v sobi kruha s surovim maslom! V eni uri je pa obed! (Nataša se zavrti na desni nogi in odteče v sobo na levi. Povrne se takoj s kruhom, ki ga jé.)

Nataša. Stopim doli k sosedovi hčerki, moji tovarišici, Nadinjki. (Pri vratih pa se obrne.) Kaj sem slišala danes v šoli!

Sarafanov. No, kaj pa takega?

Nataša. Naš ravnatelj je dobil danes red sv. Ane. To je, naznanili so mu, da je odlikovan ž njim. To je povedala v šoli njegova hčerka Anuška. (Se zavrti na peti in odpleše iz sobe.)

Sarafanov (ženi). Ali si čula?

Tatjana. «Red sv. Ane»? Kakšen pa je ta? (Sarafanov ji pokaže v albumu.) Ah, takšen je! ... Sicer pa ravnatelj res zasluži ... (Pogleda moža v oči.) Katerega pa ti pričakuješ, Vasilij Vasiljevič? (Mu kaže redove s prstom.) Tega-le — «sv. Andreja»?

Sarafanov (se zavzame). Kaj pa misliš! Ta je najvišji!

Tatjana (kaže dalje s prstom). No, pa «red carice Katarine»?

Sarafanov. Kam misliš, kam misliš!

Tatjana. «Aleksandra Nevskega»?

Sarafanov (nejevoljen). Ah! (Odmajuje z glavoj.)

Tatjana. «Belega orla» ...

Sarafanov. O, ti ... Kaj misliš, da se zvonik začne zidati pri strehi?!

Tatjana. Tako skromen si! No, no, potem pa tega-le! (Pokaže mu neki red.)

Sarafanov. To ni nikak red! To je svetinja za hrabrost in v spomin na turško vojsko na Balkanu leta 77.--78. To že tako imam!

[**Tatjana.** Torej katerega pa imaš tako-le še najbolj v mislih?

Sarafanov. I, vsaj tega-le!

Tatjana (pogleda hitro). «Red sv. Jurja»! Aha! Je tudi lep!

Sarafanov. Je-li? . . . Tega pričakujem za gotovo! Če je že ravnatelj izvedel, da je odlikovan, potem moram tudi jaz kmalu kaj izvedeti . . . Pa še pripravljen nisem nato! Treba bo vendar napraviti kako majhno pojedino — kaj ne da, Tatjana?

Tatjana. To se razume!

Sarafanov. Samo na čaj vendar ne moremo vabiti! (Skrivnostno.) Veš, neki prijatelj mi je pisal iz Moskve, da dobim bržčas «Jurja». Mislil je pač «red sv. Jurja». In tudi ta ni, kar si bodi! Ta red je zlat in visi na pisanem traku, veš! In pripravljeni še nismo na to! Treba bo gostom postaviti nekaj na mizo!

Tatjana (vstane skrajno razburjena, upre obe roki v bok in gleda vsa razžaljena moža izpod obrvij). Tako misliš ti o meni — o svoji ženi in gospodinjji!? Ko bi me ženske vselej čakale na vaša moška povelja, bi se vam presneto slabo godilo! Kaj se brigate vi moški za gospodinjstvo! Me ženske skrbimo za vas noč in dan, me smo vaš spomin in včasi tudi vaša domača pamet — veš! In zato ti povem: Vse je pripravljeno! Kupila sem dvajset puranov, ki jih krmim že tri tedne; kupila sem deset veder najboljšega vina, petdeset šampanjskih butelj, pet steklenic žganja; v Moskvi sem naročila srno, petnajst zajcev, trideset jerebic in ravno toliko kljunačev. Naročila sem raznih slaščic in pekarij, južnega sadja in cvetic. Polovico sem že plačala. Kadar bo treba, kar telegrafujem, pa imamo v dvanajstih urah vse doma . . . Ali «smo» pripravljeni — a? (Ga gleda zmagonosno.)

Sarafanov (ki je komaj prišel do sape, plane k ženi in jo goreče objame. Ginjen). Ah, ti dušica, kako si skrbna! Lepo te prosim, nikar mi ne zameri!

Tatjana (mu preti s kazalcem). Vidiš, jaz sem vedela že davno, da boš odlikovan; pravile so mi moje prijateljice. Vidiš, in jaz sem se bila na tihem peljala v Moskvo, tam tekala od trgovca do trgovca, pa naročala in naročala . . .

Sarafanov (jo gleda ves ginjen). O, ti dobra duša!

Tatjana. In v zahvalo za mojo skrb imam tvojo nezaupnost!

Sarafanov. Potolaži se, potolaži! Saj, če bom odlikovan jaz, boš odlikovana tudi ti!

Tatjana (spet dobre volje). Misliš res, da pade kak žarek tvoje slave tudi name?

Sarafanov. Kako pa!

Tatjana (ponosno in zavestno). Jaz tudi mislim tako . . . Zdaj moram pa iti v kuhinjo pogledat. (Se obrne in mu po strani zapreti s kazalcem, potem otide na desno.)

[**Sarafanov** (vzame iz miznega predala svojo vojaško svetinjo in si jo pripne na suknjo; potem vzame še neki pozlačen kotiljonov red ter ga tudi pripne poleg vojaške medalje. Tako vstane in gre k zrcalu ter se tam ogleduje smehljaje se zadovoljno samemu sebi). Hehe! To bo lepo, kadar bo par — kadar pride iz Peterburga «sv. Jurij»! . . . O moja želja, moja goreča želja in življenja mojega svetli ideal! Ti zlati red, ti si moje zlato solnce! O, da bi mi res poslal batjuška car kak odličen red! Potem bom srečen, ah, presrečen! . . . (Se ozira plah, če ga kdo ne vidi. Zunaj

zasliši govorjenje. Sname naglo oba redova s suknje in jih vtakne v miznico. Stoji pri mizi z resnim obrazom z rokama na hrbtu.)

Nataša (vstopi naglo s knjigo v roki). Papa, ali je res, da dobiš tudi ti neki red? Mama mi je pravila.

Sarafanov (mehko). Ti otrok, ti! Kaj te to skrbi?

Nataša. To me mora vendar veseliti, če boste vi, očka, odlikovani. (Ga nežno gleda in ga hoče poljubiti on pa jo rahlo odrine od sebe.)

Sarafanov. Že dobro, že dobro!

Nataša (modro). Ti, papa! Letos nam je naš profesor zgodovine nekoč pravil, da človek ne sme opravljati dobrih del iz častilakomnosti, da bi ga drugi ljudje hvalili. Kar storimo, naj storimo iz ljubezni do dobrega dela samega in pa iz ljubezni do bližnjega... No, pa saj vi gotovo ne delate dobrih del zato, da bi dobili kak red...

Sarafanov (jo prekine). Dobro, dobro, ti modri-janka! Pojdi se učit, pojdi! (Nataša otide skakljaje skozi srednja vrata. Sarafanov se obrne k mizi in tam nekaj brska po papirjih. Nastavi kazalec na čelo, kakor da se nečesa spomnil in otide skozi vrata na levo. V tem trenutku potrka nekdo močno na srednja vrata. Zunaj se sliši ženski glas: «O, le kar vstopite, Griška!»... Vrata se odpró na stežaj in v sobo stopi Sarafanovljev factotum, privatni pisar, **Griška**. Griška je človek srednje postave približno petinštiridesetleten, je plavih las in plave brade, ima rdečkast nos; oblečen je v ruski kaftan, z jermenom prepasan. Pod pazduhoj ima zavitek papirja, za-desnim ušesom zataknjeno gosje pero. Iz levih vrat pride črez par hipov **Sarafanov** z nekimi papirji v rokah in pogleda nekoliko osupel svojega klanjajočega se mu pisarja.)

Griška. To je vse, vaše blagorodje! (Položi papirje na mizo.) Pisal sem, da me prsti bolijo. In žejen sem že tudi, žejen ...

Sarafanov. Koliko si jih napisal?

Griška. Petdeset, kakor ste rekli!

Sarafanov. In nisi nikogar izpustil?

Griška. Mislim, da ne!

Sarafanov. Same odlične ljudi?

Griška. Same honoracijorje.

Sarafanov (pomišlja in gleda v tla). Čakaj! Ali si zapisal monastirskega predstojnika, očeta Nikolaja?

Griška. Zapisal.

Sarafanov. In druge menihe si zapisal?

Griška. Vse zapisal. Samo brata Gerasima sem izpustil.

Sarafanov. Zakaj pa?

Griška (zaupno). Veste, v jezi sva si! Pred štiri-najstimi dnevi sem bil v samostanu in sem dobil polič vina. Ko sem pa hotel imeti še en polič, mi ga mrcina Gerasim ni hotel prinesiti! Rekel sem mu nato, da je skopuh — in zdaj sva si v jezi!

Sarafanov (se smeje). Ehehe! Čakaj! ... Po-meščika, grofa Rumjanceva si zapisal?

Griška. Zapisal.

Sarafanov. In grofa Hvastova, našega soseda tudi?

Griška. Tudi.

Sarafanov. Trgovca Ivana Andrejeviča Saharova?

Griška. Tudi.

Sarafanov. In ravnatelja ženske gimnazije, Osipa Osipoviča Lavrova?

Griška. Kako pa!

Sarafanov. Učitelja in ravnatelja ljudskih šol, Ivana Lvoviča Azbukova?

Griška. Seveda!

Sarafanov. Čakaj! ... Tovarnarja Dmitrija Platonoviča Asfaltova si zabeležil?

Griška. Seveda! ... (Griška se prime za trebuh ter se začne smejati na ves glas, da mu stopijo od samega smeha solze v oči in si jih začne brisati s svojim rdečim robcem. Sarafanov ga gleda začuden in maje z glavijo.)

Sarafanov. Ali si znorel, Griška, ali kaj ti je? Nemara si se pa spet preveč nalezel vodke!

Griška (se še zmerom kar trese od smeha in si briše solze). Ah, ah ... Ne, ne! Nisem pijan!

Sarafanov (skoro hud). No, zakaj pa se smeješ?

Griška. Ko ste imenovali našega tovarnarja Asfaltova, sem se nečesa spomnil ... O ti! (Se spet smeje in maha z rokama.)

Sarafanov (sila radoveden). Česa si se spomnil? ... Kaj pa je? (Hud.)

Griška. O tem Dmitriju Platonoviču sem slišal pred par dnevi v krčmi nekaj tako smešnega ... Ah! (Se smeje.)

Sarafanov (udari z nogoj ob tla). Hitro povej, kaj si slišal! Misliš, da utegnem poslušati tvoj smeh?

Griška. Počakajte! Saj povem, saj povem! (Brisoč si solze.) Veste, Dmitrij Platonovič ima dve svetinji ... To se pravi: vojaško svetinjo in pa red sv. Ane. In v ti dve odlikovanji je tako zaljubljen, da jih nosi podnevi in ponoči ...

Sarafanov. Norec! Ponoči? Kako naj redove nosi — v postelji?!

Griška. I, no! Kakor sem kupil, tako vam prodajem! Poslušajte, ako vam drago! . . . Kadar Dmitrij Platonovič zvečer leže v postelj spat, pripne si baje vojaško svetinjo in pa red sv. Ane na — srajco (se smeje na ves glas). . . . Da, da! Na srajco si pripne tisti dve svetinji . . . In tako zaspí . . . Tako sem slišal . . . Verjemite, če hočete!

Sarafanov (ki se je bil med pripovedovanjem Griškovim sam začel smejati). Ti si norec! . . . To so sama obrekovanja! (Vstran obrnjen, za-se). Ta lopov bi se nemara še iz mene norca delal!

Griška (se še smeje, potem resen, skoro malko razžaljen, skomizga z ramama). Saj pravim, da si nisem sam izmislil! Tako sem slišal praviti o Dmitriju Platonoviču. In ko ste izgovorili njegovo imé, mi je prišla tista anekdota na misel . . .

Sarafanov. Dobro, dobro! . . . Sedaj pa spet k stvari! . . . Čakaj! Našega mestnega starosta, Vladimírja Vladimiroviča Rubinova si pač zapisal!

Griška. Seveda, seveda!

Sarafanov. No, že vidim, da imaš dober spomin. Druga imena preberem sam.

Griška (sramežljivo). Ali smem še sebe pripisati povabljenim gostom?

Sarafanov. Dobro! Jaz sam te zapišem.

Griška. Hvala lepa za povabilo! Da bi le kmalu prišel tisti red iz Peterburga. To bo pijače! (Griška že prime za kljuko, pa Sarafanov ga še pokliče nazaj.)

Sarafanov. Stoj! Ti, preskrbi mi tudi godcev!

Griška. Kakšnih pa? Takšnih, ki imajo harmonike?

Sarafanov. Durák! Za takšno odlično gospodo pa harmonikarjev!

Griška. Aha — boljših?

Sarafanov. Najboljših — hočeš reči!

Griška. Dobro! — Najboljši so ciganski godci, ki imajo ta teden vsak večer koncert v kolodvorski restavraciji! Včeraj sem jih slišal. Nebeška godba. Same gosli in kitare. Ljudje so plesali, da se je vse kadilo; jaz pa sem sedel v kotu pri kozarcu vodke in jokal sem se od samega ginjenja... Angeljci ne znajo lepše gosti. Deset jih je.

Sarafanov. Harašó! Torej ciganov! Teci naravnost na kolodvor, pa poizvedi, kako dolgo še ostanejo tam!

Griška. Bodite brez skrbi!... Da bo le pijače! (Otide.)

Sarafanov (sede k mizi, pregleduje imenik povabljenih gostov in dela opazke s svinčnikom mrmraje sam s seboj. Nekdo potrka. Vrata se odpro in vstopi trgovec Saharov, petdesetleten, dobro rejen mož v narodni obleki).

Saharov (seže Sarafanovu v roko). Kako se kaj imaš, Vasilij Vasiljevič? Šel sem mimo tvoje hiše, pa sem se malko oglasil pri tebi.

Sarafanov. To me veseli! Sedi, prosim! (Mu ponudi stol, na katerega sede Saharov.) Toliko ti imam posla, da že ne vem, kje mi glava stoji. Za mestni svet bi moral izdelati neki proračun... Lotil sem se po nepotrebem tudi nekega podjetja, pri katerem bom imel povrhu skrbij še nemara izgubo... Neki moskovski trgovec me že dolgo vodi za nos in mi noče plačati žita i. t. d., i. t. d.... In Griška,

moj «tajnik» — kakor se sam imenuje — sedi rajši v krčmi in pije, kakor pa, da bi delal... Glej, danes še nisem bil na ulici! Celo dopoldne tičim tu-le pri mizi...

Saharov (s sočuvstvom). Vem, kaj so skrbi z gospodarstvom! Midva se razumeva, Vasilij Vasiljevič! No, seveda, ti si pa že posebno skrben in delaven... Dolgo te že ni bilo k nam na čaj...

Sarafanov. Res, da me je že skoro sram, ker sem ti dolžan že par obiskov. Oprosti!... Te dni nameravam za gotovo priti k tebi v vas...

Saharov. Veselilo me bo...

Sarafanov. Kaj pa je kaj novega?

Saharov. To že veš, da sta dosedaj dva moža odlikovana v našem mestu?

Sarafanov (naglo in zelo radoveden). Kdo pa, kdo pa?

Saharov. Ravnatelj Osip Lavrov in pa pomeščik, grof Rumjancev... Toliko je do sedaj znano. Pride jih baje še nekaj na vrsto... Pravijo, da si tudi ti med tistimi srečniki!

Sarafanov. I, kdo ti je pa to pravil?

Saharov. Tvoja žena govori o tem veselem dogodku že tri tedne po mestu. In tudi moji ženi je pravila...

Sarafanov. Te nesrečne ženske! Da ne morejo molčati!... Sicer pa še ni gotovo...

Saharov. No, no! Nikar se ne jezi; jaz ti želim sreče! Saj zaslužiš. Vsi te imamo radi in dobro storiš tudi, komur moreš... In v mestnem svetu staviš vselej jako pametne predloge... Železnega

mostú čez našo reko bi še ne imeli, ko bi tebe ne bilo... Na tvoj predlog smo zasadili drevored in popravili nekatere glavne ulice, koder si si pred nekaterimi leti lahko opoludne nogo zlomil... In tako dalje... Kar je res, je res...

Sarafanov (sramežljivo). Ah, to so malenkosti...

Saharov. Že dobro!... Kadar dobiš red, povabiš pač tudi mene na banket — kaj ne?

Sarafanov. Gotovo, gotovo!... Prosim te že danes, da me takrat gotovo počastiš.

Saharov. Zdaj pa moram iti. (Vstane.) Zbogom!

Sarafanov. Do svidenja! (Saharov otide. Skozi desna vrata pride žena Tatjana.) No, ti moraš tudi vse raztrobentati po mestu!

Tatjana. Ali je to kaj tako hudega?

Sarafanov. Pa treba ni praviti takih rečij! Bodo že izvedeli ljudje, kadar pride prava ura. Ravno zdaj-le je bil pri meni prijatelj Saharov in mi je pravil, da si njegovi ženi izdala našo tajnost.

Tatjana. Kaj potem! — Ali si ga povabil?

Sarafanov. Seveda sem ga! Veš, pa nekatere najodličnejše goste bova morala iti že sama vabit.

Tatjana. To se razume!... Ti, ali dobi naš starosta Rubinov tudi kak red?

Sarafanov. Mogoče... Pa veš, nekoliko premlad je še za odlikovanje in vojak tudi ni bil! Ne verjamem, čeprav bi mu privoščil... Rad ga imam sicer... (Nataša priteče v sobo.)

Nataša. Neki gospod se pelja proti naši hiši!
(Tatjana pogleda hitro skozi okno.)

Tatjana. Naš starosta, Vladimir Vladimirovič Rubinov — v črni obleki! Bog ve, kaj to pomenja?

Sarafanov (vznemirjen). Morebiti bo zdaj kaj! Fraka pa še nimam! O, ta počasni krojač, ta Prohor Pamfilovič — ta žival!

Tatjana. Stavim glavo, da bo nekaj! (Oba čakata nestrpno gosta. Nataša sloni ob stranskih vratih na levi. Vrata se odpro in vstopi Griška.)

Griška (zasopihan). Vaše blagorodje! Gospod starosta Rubinov gre po stopnicah! Gotovo vam nese «sv. Jurja» in vam je prišel čestitat! (Nagleje.) Godce že imamo! To sem vam prišel povedat... Ko sem poprej-le stopil na cesto, srečal sem kapelnika ciganske godbe. In gospod kapelnik — čakajte, kako se že piše! (Vrta čelo s kazalcem) — aha, Čikoš Lajoš Tartarinski — vrag vzemi takšno nekrščansko ime! — ne prisežem, da sem si ga prav zapomnil — je rekel, da si bo štel v čast, če bo koncertoval pri vaši slavnosti... Popoludne pride k vam, da se pomenita... Ko sem tekel, vam to povedat, sem videl, da je obstala Rubinovljeva kočija pred hišoj, pa sem pri stranskih vratih prišel gori. (Si briše z robcem potno čelo.)

Sarafanov (skrajno nemiren). Že dobro! — Počakaj tam-le za mizoj! Morebiti bo treba pisati kak zapisnik... (Griška sede za mizo, vzame pero in papir ter čaka pripravljen. Na vrata potrka nekdo.) Prosim, naprej!

Rubinov (vstopi. On je mož srednje velikosti, črnih las. Ima polno brado in dolge brke). Klanjam se!

Sarafanov in **Tatjana** (skoro obenem). Prosim, sedite, sedite, Vladimir Vladimirovič! (Mu ponudita stol, na katerega Rubinov sede.) Kolika čast, da ste prišli k nam! Midva sva že sama nameravala priti k vam na obisk . . .

Rubinov. Sem pa jaz prišel poprej k vam.

Tatjana. Gotovo kaj veselega . . .

Rubinov. Dà, nekaj veselega.

Tatjana (možu na uho). Slišiš? Nekaj veselega! (Nataši.) Reci hišni, naj prinese samovar! (Nataša otide.)

Rubinov. Prišel sem, da vam povem, ljubi sosed, Vasilij Vasiljevič . . .

Sarafanov. O, prosim, prosim! Res nisem zaslužil . . . Nisem vreden . . .

Tatjana. Nismo vredni tolike časti — tolike milosti . . .

Rubinov. Kaj?! Kako, da ne? (Hišna in Nataša prideta v sobo. Hišna postavi na mizo samovar, Nataša pa kozarce. Hišna otide. Tatjana natoči čaja.)

Sarafanov (izpivši čašo). Gotovo prevelika čast zame. Nisem vreden . . .

Rubinov (izpivši). Kako, da niste vredni! Vi ste vendar jako spoštovan mož v našem mestu, mero-dajen mož ste . . .

Tatjana. Kolika milost! Moj mož je že dolgo sanjaril o tej časti — in zdaj ga je dobri Bog res uslišal . . .

Rubinov (čimdalje bolj čudeč se). Ali, prosim vas!... Vi ste torej že izvedeli! Ali vam je že kdo povedal?

Sarafanov. Kaj povedal?! Nihče še ni povedal... Pa, če sami pridete... Moj Bog, zdaj vem vse! Dovolite, Vladimir Vladimirovič, jaz sem ginjen do solz zaradi tolike časti!

Tatjana (si briše solze). Kolika čast! Kdaj je moj mož to zaslužil!

Rubinov (ves osupel). Ali, prosim... Vi torej že veste... No, jako ljubo mi je, da vas veseli moj obisk... Vi torej že veste... Glejte jaz sam ne vem, kako je to prišlo... Car je milostiv.

Sarafanov. Dà, car je milostiv... Kako odlikuje svoje vdane može pred vsem narodom!

Rubinov. Resnica! Same milosti deli...

Tatjana. Same milosti... Veste, Vladimir Vladimirovič, midva sva bila nato že nekoliko pripravljena... Moj mož ima v Moskvi prijatelja in ta mu je pisal...

Rubinov. Ali res? No, vidita, zdaj se je pa vajina slutnja obistinila! Jaz sam nisem pričakoval kaj takega...

Tatjana (pogleda nekoliko osuplo svojega moža). Kako bi tudi mogli pričakovati kaj takega!

Sarafanov. Nihče pač ne more vedeti, če je vreden milosti... Vendar sva bila pripravljena, res nekoliko pripravljena na to veselo slavnost... Dà, skoro popolnoma pripravljena! Samo fraka mi še ni naredil ta neslani krojač...

Rubinov. Tako, tako ... Vesta, jaz mislim, da naj bi bila pojedina čisto priprosta. Vse bolj po domače! Tudi moja žena je mojih mislij ...

Sarafanov. Kako pa, kako pa! Po domače! ... Moja žena pa sili le kvišku, le imenitno ...

Rubinov (kakor da ne razume čisto položaja). No, torej ... (Pogleda na svojo žepno uro.) Oprostita, jaz moram domov ... Če sta torej pripravljena na veselo novico ...

Tatjana. Popolnoma pripravljena sva! (Griška kima za mizoj in že nastavlja pero na papir pričakujé, da se mu bo kaj narekávalo.)

Sarafanov. Vsak dan sem pričakoval te vesele novice, vsak dan ... Z največjim veseljem in z nestrpljivostjo ... In sedaj, kako sem srečen, da ste prišli k meni, Vladimir Vladimirovič!

Rubinov. O, prosim, prosim ... Čast mi je, da vam morem to naznaniti ... Naznanjam vam torej, Vasilij Vasiljevič, da je v našem mestu prejelo razne redove sedmero mož. (Vzame iz žepa uradni dopis in čita. Odlikovani so: Pomeščik grof Rumjancev, (Sarafanov in Tatjana kimata z glavoj.) igumen, oče Nikolaj, grof Hvosťov, Ivan Lvovič Azbukov, Ivan Andrejevič Saharov ... potem ravnatelj ženske gimnazije, Osip Osipovič Lavrov in pa ... (Sarafanov in Tatjana dihata težko in Tatjana je vsa rdeča v lice.)

Griška (se ne more premagati in zavpije): Urá, Vasilij Vasiljevič Sarafanov! (Sarafanov in žena ga karajoče pogledata. Nataša se bliža očetu skrajno radovedna.)

Rubinov . . . in pa — moja malenkost! Dobil sem red «sv. Jurja» in sem prišel vaju povabit na majhno večerjo . . . Prosim, jutri zvečer ob šestih! (Sarafanov omahne na naslonjalo, čaša mu pade iz rok. Tatjana ga objame molče. Nataša gleda žalostno. Rubinov odpre usta in gleda začudeno. Razume še le sedaj uganko rekoč): A!!

Griška (vzdihne žalostno). Zdaj pa ne bo nič pijače!

TUJKA

OSEBE.

Dr. Dušan Petrović, zdravnik

Ana, njegova žena

Helena, guvernanta

Tujka

Hišna

Milan, zdravnikov sinček.

Godi se v nekem mestu na Hrvaškem.

Čas: sedanjost.

(Lepa, po gosposko urejena soba. V ozadju na desni in na levi vrata. Po stenah oljnate slike. Na zadnji steni na eni strani vrat omara s knjigami, na drugi strani kredenca. Na sredi sobe miza s fotelji. Na desni strani proti ospredju majhna miza z dvema stoloma.)

Zdravnikova soproga in njena guvernanta sedita pri mizi pletoči nogavice.

Zdravnikova žena je lepa dama, ki šteje okoli štiriindvajset let. Oblečena je v navadno domačo obleko. Guvernanta je prijetne vnanjosti, približno petindvajsetletna. Popoludne.

Helena. Res, čudna ženska vam je to, milostiva gospa!

Ana. In kolikokrat se je to že zgodilo?

Helena. Trikrat.

Ana. In tudi govorila je z mojim otrokom — pravite?

Helena. Dà. Vprašala je Milančka, kako mu je ime in ga božala po glavi . . .

(Iz stranskih vrat pride v tem trenutku **dr. Dušan Petrović**, oblečen v promenadno obleko svetle barve s palicoj pod pazduhoj in s cilindrom v levici; natika si rokavice. Petrović je približno 30leten mož vitke postave, črnih las, lepega obraza.)

Ana. Ti, Dušan, počakaj še malko, pa poslušaj, kaj pripoveduje gospodična guvernanta!

Petrović. Kaj pa takega?

Ana. Prosim, sedi k nama, saj se ti menda ne mudi tako.

Petrović (odloži cilinder in palico, vzame stol in ga pomakne k damam). No, par minut že še utegnem. Ni take sile! Hotel sem samo stopiti k svojemu tovarišu drju. Zemljiću. (Sede.) Torej, kaj je novega?

Ana. Povejte vi, Helena!

Helena. Jaz res ne vem, kdo je ta ženska . . . Vselej, kadar sedim pred hišoj na klopi z Milančkom, pride tista tujka mimo in se vede tako čudno . . .

Petrović. Kakšna tujka?

Ana. Koliko je po priliki stara?

Helena. Mora biti že nad štirideset — že blizu petdeset.

Ana. Kako je oblečena?

Helena. Oblečena je po gosposko — črno. Vidi se pa, da je obleka že ponošena, ne več po najnovejšem kroju. Njen klobuk je tudi že staromoden . . .

Ana. In kakšna oseba je to?

Helena. Srednje velikosti — tolika n. pr. ko jaz — morebiti za spoznanje večja.

Petrović. Lepa?

Helena. Nekdaj je morala biti lepa — ne navadno lepa . . . Pozna se ji še sedaj . . . Vitka postava, fino rezan profil, velike oči, majhna usta . . . Lase ima črne, ki pa so že precej osiveli . . . Bleda je in pokašljuje . . .

Ana. Zanimiva oseba.

Petrović. In kako govori — kateri jezik?

Helena. Hrvaško — precej gladko hrvaško.

Petrović. In kaj se vam sploh čudno zdi na tej ženski? Ne razumem. To vendar še ni nič posebnega, če vprašuje otroka, kako mu je ime, ter ga celo boža! Otroke ima vsak dober človek rad, in nekateri ljudje, posebno ženske seveda, kar silijo v otroke zlasti, če so lepi . . . Jaz ne vidim tu nič tako zanimivega, izvanrednega ali celo romantičnega! Hm!

Helena. Prosim, gospod doktor! Naj vam povem, kako se vede!

Ana. Povejte, povejte, gospodična! Mene pa stvar zanima. Le potrpi še malko, Dušan!

Helena. Včeraj torej sem sedela dopoludne na klopi z Milančkom ter čitala. Vaš sinček se je igral na tleh v pesku s psom . . . Kar se približa tiho ko duh tista črna tujka, me plašno pozdravi in me vpraša, če je ta hiša doktorja Dušana Petrovića. Mislila sem pač, da hoče iti k vam zdravniškega sveta iskat, ker se mi je zdela bolna . . . Rekla sem, da gospod doktor stanuje res tukaj, ali da ga danes ni doma, jutri se povrne. Tujka je na to pokimala z glavo, pogledala Milančka, približala se mu ter ga pobožala po glavi. Potem se je poslovila in šla dalje po ulici . . .

Petrović. Haha! . . . In to je kaj čudnega?

Helena. Prosim . . . Včeraj popoludne pa je bila spet prišla mimo, ko sem proti večeru sedela pred hišoj. In veste, kaj me je vprašala?

Ana. Kaj?

Helena. Če sem jaz soproga gospoda doktorja!

Ana. Haha . . .

Petrović. Ah, to je pač kaka sitna ali polnora ženska! Manjka se takih!

Ana. Ali je še kaj več vprašala?

Helena. Prašala me je tudi, če je Milanček doktorjev sin . . . Otroka pa je vprašala, kako mu je ime! Pa Milan ji ni hotel ničesar odgovoriti!

Petrović. Prav je imel! . . . Saj pravim — čisto navadna, nadležna ženska — nekoliko histerična povrhu, morebiti! Ali pa je nameravala priti beračit, pa se nam je hotela poprej prikupiti pri otroku!

Ana. Mogoče.

Helena. Veste, meni je bilo to sitno in mučno . . . Pokazala sem ji tudi, da se ne maram pečati ž njoj. Gledala ji nisem več v obraz in čitala sem dalje . . . Takrat se pripelje mimo tramvajski voz . . . Tujka je zakašljala in odišla dalje ko senca . . . Ali danes dopoludne je bila pa spet prišla mimo in začela isto komedijo z menoj!

Ana. Ali res?! Slišiš, Dušan? (H guvernanti.) No, in? —

Petrović. Prosim, gospodična, ne odgovarjajte ji drugikrat ničesar, če še kdaj pride . . .

Ana. No, in danes?

Helena. In danes me je spet vprašala, če jaz res nisem vaša soproga, gospod doktor. Na to ji nisem odgovorila ničesar, ker sem ji že včeraj povedala, da nisem . . . Tujka je bila videti užaljena, a vprašala me je samo še, če ste, gospod doktor, danes že doma, ker potrebuje zdravniške pomoči . . .

Petrović. Na, torej zdravniške pomoči . . . Saj sem vedel!

Helena. Rekla sem ji kratko, da ste doma. Na to je še pobožala otroka in odšla. Jaz pa sem takoj vstala in šla z Milanom v hišo boječ se, da se ne povrne sitna ženska.

Petrović. I, no, bolna je in nekoliko tukaj-le (pokaže s kazalcem na čelo) zmešana . . . Če je vprašala po zdravniku, nemara res pride v kratkem k meni.

Ana. Tako bo, tako bo — bržčas.

Petrović (vstane in hoče iti). Sedaj pa pojdem. Povrnem se v eni uri, če bi me kdo iskal.

(Skozi srednja vrata vstopi hišna.)

Hišna. Neka stara dama želi vstopiti!

Petrović (nejevoljen). Ah, tako! Zdaj pa spet še ne morem od doma! (K hišni.) Naj vstopi! (Hišna otide.)

Tujka (črno oblečena vstopi z negotovimi koraki plašno se oziraje. Pogleda naravnost sredi sobe stoječega drja, Petrovića). Ali imam čast govoriti z gospodom doktorjem Dušanom Petrovićem? (Motri ga z nekoj posebno pozornostjo.)

Helena (se hitro nagne h gospé Ani in pogleda nato tudi doktorja. Polglasno, naglo). *Ona* — tista čudna ženska!

Petrović. Da! To sem jaz! . . . Želite, gospa?

Tujka. Bolna sem . . . (**Ana** in **Helena** vstaneta in gresta proti vratom na desni. Tujka se ozre za njima.) O, prosim — jaz nisem nič na poti častitima damama! Res, mene kar nič ne motita — kar nič! (**Ana** in **Helena** pogledata vprašujoče na tujko in na Petrovića.) Prosim, ostanita tukaj! Lepo vaju prosim! . . .

Petrović (obrnjen k ženi in h guvernanti). No, pa ostanita tukaj! Jaz sem kmalu gotov! — (K tujki.) Vidim, da ste bolni, gospá... Morebiti vam morem pomagati...

Tujka (z vzdihom). Res, hudo sem bolna in slaba... (Ana in Helena se povrneta k svoji mizici pletoč nogavice in govoreč tiho med seboj; tedaj pa tedaj se ozreta vmes na tujko.)

Petrović (nekoliko nezaupno motreč tujko, vmes oziraje se po ženi in guvernanti. Ponudi tujki stol). Prosim, sedite, gospa! (Tujka sede počasi z globokim vzdihom. Tudi Petrović sede njej nasproti.) Prosim, povejte torej, kaj vam je!

Tujka. Bog ve, kaj mi je... V prsih me boli že dolgo... (Zakašlja.) Kakor bi me šivanke bodle... Spavam slabo... Noge so mi težke, da komaj hodim...

Petrović. Vidim, vidim, da ste bolni... Vidim... Prehladili ste se, gospa... Vaša pljuča niso čisto v redu... Bronhialni katar...

Tujka (kašlja). Dà, dà, moja pljuča... (Se prime za prsi.) Ali mi morete pomagati, gospod doktor? (Vzdihne globoko. Pogleduje po strani soprogo in guvernanto.)

Petrović. No, poskusim. Vsaj olajšati se bo dalo trpljenje... Oprostite, ali ste tukaj doma?

Tujka (kašlja in ne odgovori ročno). Tukaj — pravite?... Dà, tukaj... To se pravi — sedaj nisem tukaj doma... Pripeljala sem se včeraj zjutraj z vlakom in stanujem v hotelu...

Petrović. Ah, tako... In ste prišli zdravila iskat v naše mesto?...

Tujka (neprestano zroč v njegov obraz). Dà! Vaše ime, gospod doktor, mi je bilo znano . . . Čitala sem parkrat v časnikih, da ste dober zdravnik . . .

Petrović. O, prosim! V našem mestu je še več dobrih zdravnikov.

Tujka (mehko). Pa do vas imam posebno upanje. S kolodvora sem šla naravnost k vaši hiši . . .

Ana. Ali vam je znano naše mesto, gospa?

Tujka (pogleda soprogo z dolgim pogledom). Znano mi je . . . Bila sem že svoje dni tukaj . . . (Pogleda Heleno in se bolestno nasmehlja.) Ah, to je gospodična guvernanta . . . Včeraj sem jo vprašala, če ste, gospod doktor, doma.

Ana. Dà, pravila je nama gospodična.

Petrović. Ali naj vam kaj zapišem?

Tujka. Kakor se vam zdi, gospod doktor . . .

Petrović (jemlje v roke peró in košček papirja). Nadejam se, da vam zdravila pomorejo . . .

Tujka. Jaz sama nimam nobenega upanja več. (Vzdihne, potem začne kašljati. Ana in guvernanta gledata s sočutjem na tujko in se spogledujeta.)

Petrović (piše recept. Tujka gleda zamaknjena v njegovo obličje). Prosim — tukaj je recept! (Izroči tujki listič) . . . Nekaj, kar vam ustavi kašljanje in vam olajša trpljenje . . . Pa v postelji morate ostati. To bo boljše.

Tujka (ki je spravila recept v žep). Najboljše bo, če pojdem v bólnico . . . V hotelu je predrago . . . Uboge ljudi sprejemajo v bolnico gotovo za nižjo plačo.

Petrović. Seveda! Tudi brezplačno vas sprejmó. Za ubožce plačuje dežela. Saj ste Hrvatica, jelite?

Tujka. Hrvatica pa, prava (zakašlja) Hrvatica...

Ana (pošepeta Heleni nekaj na uho. Ta gre v sosedno sobo na desno in prinese kozarec vina tujki). Prosim, gospa, izpijte! Okrepča vas ... Malaga ...

Petrović. Prosim!

Tujka (ginjena). Hvala lepa! Ali mi pa ne bo škodilo? (Izpije. Odmor. Doktor, soproga in Helena se spogledujejo, med tem ko tujka pije.) Prosim, kaj sem pa dolžna za recept? (Položi kozarec na mizo.)

Petrović. Ker ste ubogi, ne računam ničesar...

Tujka. Hvala vam, gospod doktor!

Ana. Moj sinček se vam je dopadel, gospa?

Tujka. Ah, tak lep fant je...

Ana. Ali ste daleč doma?

Tujka (kašlja). Doma? ... To se pravi: rojena sem pravzaprav tukaj, v tem mestu, dà!

Petrović. Ali ste v mladosti tukaj živeli?

Tujka (prikimuje). Tukaj sem živela...

Ana. Ali imate še koga svojih sorodnikov?

Tujka. Imam jih še nekaj...

Petrović. Kaj pa, ko bi se preselili k svojim sorodnikom — če — če so premožni?

Tujka. Nekaj jih je premožnih... Samo ne vem, kako bi me sprejeli... Človek ne nadleguje rad ljudij — najmanj pa svojih sorodnikov... Samo v skrajni sili... (Zakašlja in si tišči robec na usta)

Petrović. No, in vi ste vendar jako potrebni pomoči...

Ana. O, le obiščite svoje ljudi! Crez prag vas gotovo ne vržejo . . . Ne verjamem.

Tujka. Mislite? . . . Predolgo sem že od dóma in preveč sem se že odtujila svojcem. Sramujem se. (Zakašlja.)

Petrović. Ali smemo vedeti, kake sorodnike imate v mestu?

Tujka. Imela sem moža . . .

Petrović. Ah, tako . . .

Ana. Ali še imate koga?

Tujka. Dà — moj sin živi tukaj v mestu . . .

Petrović. Vaš sin? . . . In je premožen?

Tujka. Premožen . . .

Petrović. In kdo je vaš sin? Morebiti ga poznam . . .

Tujka (zaihti in se zgrudi na kolena pred zdravnika. Na ves glas). *Ti si moj sin!* . . .

(Petrović, Ana in Helena ostrmé. Petrović vzdigne tujko od tal in jo posadi rahlo na fotelj. Ana in Helena vstaneta in pomagata doktorju. Potem sedeta obé k mizi poleg njega.)

Ana (preplaščena pogleduje zdaj soproga, zdaj tujko, zdaj guvernanto). Ali je to mogoče?

Helena (takisto presenečena). Ali sanjamo o belem dnevi?! . . .

Petrović (ves iz sebe). Ni mogoče! Moj Bog, ni mogoče! . . . Gospa, vi se motite! Jaz nimam matere! (Razburjen.) Gospa, vi ste res hudo bolni! (Pokaže ženi in guvernanti, da se tujki meša.) Dà, take prsne bolezni provzročajo včasih živčno mrzlico, nervoznost . . . Morebiti je še kaj drugega . . .

Tujka (ihtech). Ne, ne, nisem blazna, čeprav se nahajam v takem položaju, da bi ne bilo nič čudnega, če bi zblaznela . . . Ali verjemi mi, jaz sem tvoja prava mati, Dušan! Ko umrjem, se boš lahko prepričal iz mojih listin, da govorim resnico . . . In lahko se prepričaš že sedaj, če hočeš.

Ana. Moj Bog! . . .

Helena. Kaj pomenja vse to?

Ana. Ali govori resnico, ali . . . ?

Tujka. Umirajoči ljudje govoré resnico. Čemu bi lagala?! (Seže v žep, izvleče iz njega neki papir ter ga izroči doktorju.) Na! Če ne verjameš mojim besedam, morebiti boš verjel uradni listini — mojemu poročnemu listu . . .

Petrović (ki je mehanski vzel listino iz rok tujkinih, čita polglasno). Mara Petrović . . . (**Ana** in **Helena** poslušata z največjoj pozornostjo gledaje po strani v listino.) rojena Nikolić . . . Ženin: Marko Petrović, profesor . . . (Zdravnik strmi čim dalje bolj in maje z glavo.) Datum — *10. februarja 18 . . .! (Zdravniku omahne roka in začudeno pogleda tujko . . . Odmor. **Ana** in **Helena** tudi čitata listino sami. Tujka opazuje otožno-vesela vtisk, ki ga je napravila uradna listina na družbo.)

Tujka (nežno). Ali sedaj verjameš, Dušan!

Petrović (vstane in pogleda tujko v obraz, z osornim glasom). In jaz vam rečem, gospa! Vi niste moja mati! Jaz nimam matere! . . . Bog vé, kako je prišla tá listina v vaše roke!

Tujka (vsa potrta, z resignacijo). Prav imaš, prav praviš, Dušan! Ti nimaš več matere . . . Pa *imel* si jo, mater . . . In jaz sem *bila* tvoja mati . . . Govorim zdaj prav?

Petrović (z nekoliko mehkejšim glasom). Moj oče mi je rekel neštetokrat: «Dušan, ti nimaš matere! Zapomni si!» (Sede zopet. **Ana** in **Helena** položita list na mizo in samo poslušata.)

Tujka. Prav je govoril tvoj oče! Jaz nisem vredna, da bi me ti še imenoval svojo mater. A ker sem te porodila, sem po naravnih zakonih tvoja mati... S socialnega stališča res nisem tvoja mati... (Zakašlja.) Vrzi me čez prag! Pravico imaš... Naj umrjem na ulici ko — — — (Petrović trpi nem strahovito in se bori sam s seboj. **Ana** in **Helena** gledata z največjo napetostjo prizor.)

Petrović. Jaz vas nisem še nikoli videl... Nikoli še nisem videl svoje matere. (Nagne se na naslonjalo in strmí pred sebe.) In kako sem jo želel poznati, kako! Samo to sem vedel, da je moji materi ime Mara; več nisem vedel... Izpraševal sem očeta, izpraševal vso hišo in druge meščane, kakšna je moja mati, ker niti njene podobe nikoli videl nisem! In oče mi je vsakikrat odgovarjal, da nimam matere in da naj ne poprašujem po njej... Ko pa sem bil dorastel, sem izvedel, da je bila moja mati najlepša žena v mestu in daleč na okoli... In izvedel sem tudi, da je moja mati Mara ušla mojemu očetu... In potem ni nihče več slišal o njej. (Tujka ihti in si briše solze.)

Ana. Ah, to je tisti roman!

Helena. Ah!

Tujka. To je tisti roman... To je zadnje poglavje tistega mojega romana... Ne, ne — to je zadnje dejanje moje tragikomedije... Pahnite me čez prag!...

Ana. Vi gospá ste torej moja tašča?! Tudi jaz sem bila radovedna, kakšna je mati mojega moža . . .

Tujka (ginjena pogleda Ano). Če ste vi soproga mojega Dušana, potem sem jaz seveda — vaša «tašča». Oprostite, da imate takšno taščo!

Petrović (dvomeč odmajuje z glavoj in lomi roke). Ni mogoče, ni mogoče . . . Ah, jaz vas nisem nikoli poznal . . .

Tujka. Kako bi me bil poznal?! — Tri leta si bil star in takšen si bil ko tvoj sinček, ko sem pobegnila s svojim zapeljivcem, zapustila tebe, tvojega očeta, to-le mesto, Hrvaško in šla v tuje kraje . . . (Kašlja.) Najprej sva šla na Ogrsko, v Pešto, potem v Bukarešt in nato v Carigrad . . . (Odmor.) Kako me je bil omamil ta človek! In kako blazno sem ga ljubila jaz! . . . Bil je lep, dà, in mlad ko jaz in bogat . . . Tvoj oče je bil že priletel vdovec, ko sem ga bila vzela . . . (Odmor.) Tako sva torej živela z ljubimcem in zapeljivcem nekaj let ko v raji, no potlej se me je bil naveličal, mi obrnil hrbet pa si vzel drugo, mlajšo . . . Jaz pa sem šla po svetu za kruhom . . . Služila sem si ga na pošten in nepošten način . . . Strašen roman . . . Sedaj sem tukaj . . . Več ne morem . . . Ne izprašuj me več! Zdaj veš — zdaj veste vse! . . . Grešila sem in nisem vredna, da ti gledam v pošteni obraz, moj sin! Vrzi me črez prag! Ti nimaš matere! Ti si *imel* mater . . . (Kašlja.) Bolna sem. Res je, hudo sem bolna. Sama vem. Ali sedaj pač že veš, Dušan, da nisem prišla k tebi zato, da mi

zapišeš recept za zdravilo ... Ne — to je bila samo pretveza ... To ti je sedaj jasno ... Prišla sem k tebi le, da ti povem, da sem tvoja mati, prišla sem, da te vidim, predno umrjem, in pa, da te prosim odpuščanja zaradi velike krivice, ki sem ti jo bila storila, sin moj, Dušan! ... Oprostite, gospa, oprostite, gospodična! (Kašlja.)

Ana in Helena (si brišeta solze). Uboga gospal! Saj niste bili sami krivi ... (Petrović sedi ko zamaknjen na stolu in molče gleda svojo mater še zmerom nekoliko nezaupno.)

Tujka (pogleda hvaležno na dami). Sama ne, sama ne ... Res je ... Pa moj greh je prevelik, da bi mi ga mogel odpustiti, ti moj sin ... Greh je velik, moj greh je velik, ali verjemite mi vi vsi: Moja pokora je tudi strašna! No, saj bo kmalu konec. Saj vidiš, Dušan, da že napol umiram ... Umirat sem prišla k tebi ... (Odmor.) O, kolikrat sem želela, te še enkrat videti! V sreči in nesreči mi je hrepenelo srce nazaj v mesto, kjer živi moj sin ... Ali nisem si upala ... Včasih razmahne lastovka peruti, da bi vzletela v tisti kraj, kjer si je bila spletla gnezdo — ali premisli si in zopet sede na vejo; njen čas še ni prišel ... Kolikrat sem se odpravljala na potovanje — ali na pragu mi je upadel pogum. Nisem se upala ... Kaj bi bil rekel moj mož?! Kako bi me bil sprejel — če bi me sploh bil sprejel! ... In kako bi me bili gledali meščani, znanci in sorodniki?... Sram me je bilo ... In životarila sem dalje na tujem... In trpela sem strašno, ker nisem mogla do tebe ...

Ti ne verjameš, koliko sem trpela! . . . In samo materinska ljubezen, ki ni bila nikdar popolnoma ugasnila v mojem srcu, me je prignala sedaj k tebi . . . *Morala* sem te videti, *morala!* In sedaj umrjem rada, ker sem te videla . . . (Odmor. Naglo.) Dušan, kje je tvoj oče?

Ana. Vaš mož je umrl lani . . .

Tujka. Ah . . . (Odmor. Začne se ozirati po sobi. Govori počasi.) Dušan! Tukaj, v tej-le sobi si bil rojen . . . Sedaj je soba lepša, prenovljena, modernizovana — kakor vsa hiša . . . Vse je lepše — samo jaz ne spadam tu sèm . . . Samo jaz motim harmonijo kakor kaka mobilja drugega, povsem drugega sloga . . .

Ana (jo prekine). Ah, ne govorite tako, gospa tašča! Vi ste odslej naši, spet naši, za zmerom naši . . . (Petrović se je zamaknil v obraz svoje matere kakor bi ga študiral.)

Tujka (ki je zapazila, kako jo gleda sin, se nagne nekoliko naprej proti njemu. Kakor bi govorila sama s seboj . . .) Da, ti si moj sin! Vse črte na tvojem obrazu pričajo vsemu svetu, da si moj sin! . . . Naj te gledam . . . Naj se te nagledam . . . Ne, ne! Nagledati se te ne morem . . . To je najblaženejši hip v mojem življenju! . . .

Petrović (sedi nepremično. Kakor sam za-se, počasi, globoko zamišljen). Takšna je torej moja mati!? Ali jo res gledam sedaj iz oči v oči? (Kima z glavoj.) Dà, dà! Poteze njenega obraza — té utegnejo biti res poteze moje matere . . . In dozdeva se mi, da je bila umrla moja lepa mati Mara, pa da je

vstala iz gomile in prišla k meni . . . Takšna je torej res moja — mati?! . . . Naj te gledam, naj te gledam! *Prvikrat* te gledam — prvikrat! . . . Prvikrat . . . In tiste zlate niti, ki so vezale nekdanj — davno, davno! — najini duši in ki jih je bila usoda prerezala, kruto presekala, — tiste zlate niti so oživele med nama iznova! In jaz jih čutim te čarobne zlate niti; čutim, kako mogočno me vežejo na-te! . . . (Plane kvišku, kakor bi se predramil iz sanj. Objame mater svojo in jo poljubi ihteč.) Mati, *moja* mati! . . . Bog vam odpusti! Jaz vam odpuščam — odpuščam . . . (Mati omahne na fotelj držeč sina v objemu. **Ana** in **Helena** vstaneta ginjeni . . . Vrata na desni se odpró in prikaže se hišna z malim **Milanom** na pragu)

A. AŠKERC je izdal v naši založbi

leta 1890:

BALADE IN ROMANCE

155 stranij. Cena broširanemu izvodu po 2 K 60 h,
eleg. vezanemu po 4 K;

leta 1896:

LIRSKÉ IN EPSKE POEZIJE

196 stranij. Cena broširanemu izvodu po 2 K 60 h,
eleg. vezanemu po 4 K.

Po pošti: broširan izvod po 2 K 70 h, vezan po
4 K 20 h;

leta 1900:

NOVE POEZIJE

222 stranij. Cena broširanemu izvodu po 3 K,
eleg. vezanemu po 4 K.

Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

knjigarna založnica in tiskarna

v Ljubljani.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

CODING IN

00000077191

